This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Google

Это цифровая коиия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных иолках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира достуиными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие заииси, существующие в оригинальном издании, как наиоминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использовапия

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодостуиными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредириняли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заиросы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.
  Мы разработали ирограмму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заиросы.
  Не отиравляйте в систему Google автоматические заиросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оитического расиознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.
  В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доиолнительные материалы ири иомощи ирограммы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.
  Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих оиределить, можно ли в оиределенном случае исиользовать оиределенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск кпиг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне достуиной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск ио этой книге можно выиолнить на странице `http://books.google.com/`

STANFORD LIBRARIES

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

56 Skabichevskii, A. M. 2лв

БИОГРАФИЧЕСКА БИБЛИОТЕКА № 4

А. М. Скабичевски

ПУШКИНЪ

Биографически очеркъ

ПРЕВЕЛЪ *Г. Б.*

Цѣна 1 левъ

ВАРНА
Издава книжарницата на К. Евстатиевъ
1898

E 327.

PG 3350
S55
1898

Печатница на К. Николовъ — Варна.

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

I. Происхождението на Пушкина; дѣтинството и първитѣ проблѣски на дарбата. (1799 — 1811) 5

II. Лицейскитѣ години на А. С. Пушкина (1811 — 1817). 16

III. Животътъ и дѣятелностьта на Пушкикина въ С.-Петербургъ (1818 — 1830) 30

IV. Пушкинъ на югъ (1820 — 1824) . . . 44

V. Пушкинъ въ Михайловско (1824 — 1826). 64

VI. Послѣднитѣ години преди оженванието на Пушкина (1826 — 1831) 79

VII. Послѣднитѣ години отъ живота на Пушкина (1831 — 1837).. 97

Копия отъ различнитѣ портрети на Пушкина.

1827, рис. Ж. Верне.

1827, рис. Тропининъ.

1827, рис. Кипренски.

1828, грав. Уткинъ.

? рис. Мазеръ.

1836, рис. Брюловъ (отъ 1827)

Копия отъ различнитѣ портрети на Пушкина.

1836, рис. Соколовъ.

1836, рис. Райтъ.

† 1837, рис. Львовъ.

† 1837, рис. Калининъ.

1838, грав. Уткинъ.

1839, грав. въ Англия.

Кжщитѣ въ които е живѣлъ Пушкинъ.

Кжщата на Инзова въ Кишиневъ.

Кжщата въ Одеса, дѣто Пушкинъ е живѣлъ презъ 1823 г.

Пушкинъ - момче.

Пушкинъ — лицеистъ.

Пушкинъ въ с. Михайловско

ината на г. Гс).

С. Л. Пушкинъ — баща та поета.

Н. О. Пушкина — майка на поета.

С. Л. Пушкинъ — баща на поета.

Пушкинъ въ Юрауфъ (По картината на Айвазовски).

Дуелъ-тѣто Пушкина съ Дантеса на 27 Януарий 1837 г. (Отъ Картината на г. Наумова).

Жената на Пушкина.

Мѣстото, дѣто Пушкинъ се дуелиралъ съ Дантеса.

Пушкинъ на смъртно лѣгло. Гипсова маска, снета отъ лицето на Пушкина.

Гробътъ на Пушкина въ Светогорския мънастирь.

I.

Происхождението на Пушкина; дѣтинството и първитѣ проблески на дарбата.

1799 — 1811.

Отъ къмъ бащина страна Пушкинъ принадлѣжалъ къмъ единъ старъ дворянски родъ, споменаванъ въ лѣтописитѣ отъ времето на Ивана Грозни. Поетътъ се е отнаселъ съ найголѣмо уважение къмъ своя прадѣдъ Григория Гавриловича Пушкина, който служилъ при царя Алексѣя Михаиловича като посланникъ въ Полша, съ титла нижегородски намѣстникъ. Отъ него е произлѣзълъ Пушкинъ по права линия.

Майката на Пушкина била внучка на Ибрахимъ Анибала, прославения отъ поета „Арапъ на Петра Великий.“ Но трѣбва да се забѣлѣжи, че отъ пустославие предъ столичнитѣ голѣмци: Пушкинъ много е украсилъ както происхождението, така и положението на своя черенъ прадѣдо при двореца на Петра. Пушкинъ го рисува като човѣкъ отъ високия родъ на влиятелни абисински князе; той свидѣтелствува, че взетъ отъ Цариградъ, дѣто билъ заложникъ, Ибрахимъ билъ испратенъ на Петра отъ руския посланникъ; Петръ самъ го кръстилъ, въспиталъ, сетнѣ го направилъ свой любимъ комер-

динеръ и секретарь, испратилъ го въ странство, дѣто не се скжпѣлъ да го издържа, далъ му възможность да блѣсти въ висшето парижско общество, а когато се върналъ въ Русия, господарьтъ излѣзълъ на 28 километра да го посрѣщне. А въ сжщность Ибрахимъ, заедно съ нѣколко други арапчета отъ сжщо такова тъмно происхождение като него, билъ откраднатъ изъ цариградския харемъ отъ руския посланникъ и билъ испратенъ на Петра, като любитель на всѣкакви „куриози“ и „монстри“ (чудовища), тъй като тогава е било на мода у насъ да се държатъ зе слуги различни чужденци: арапи, калмици, турчета и др. т. Той дѣйствително билъ възпитанъ при двореца на Петра и испратенъ въ Парижъ, дѣто се записалъ въ французското инжинерно училище, извършилъ походъ въ Испания, но не само нѣлалъ възможность да блѣсти въ висшето общество, ами прекарвалъ крайно бѣдно въ странство. Отъ неговитѣ писма се вижда, че като му отпусналъ само 200 фр. на година, Петръ често пжти забравялъ своя арапъ и не винаги му исплащалъ жалованието акуратно. Поне въ писмата си Ибрахимъ постоянно се оплаква отъ крайна бѣдность и моли „да не го докаратъ до отчайвание“ и да не го накаратъ „да пропадне въ мизерията.“ Отъ Парижъ него го „изгонвали“ въ Русия, „като куче, безъ пари,“ — споредъ неговото изражение, и той се намиралъ въ такова беспомощно положение, щото се е канѣлъ да върви пѣшкомъ и „ако не сполучи жалованието, ще проси милостиня по

пжтя.“ Той се върналъ въ свитата на кн. В. І. Долгоруковъ, на когото много дотегвалъ и който не искалъ да го храни изъ пжтя, така ие Анибалъ се страхувалъ „да не умре отъ глада.“

Той ималъ жестокъ и рѣзъкъ характеръ. Оженилъ на сила за дъщерята на капитанина отъ флотилията, гърка Диопера, и като подозиралъ жена си въ невѣрность, той я мжчилъ и истезавалъ бесчеловѣчно; сетнѣ, благодарение на връзкитѣ си, той можалъ да се парася, заточилъ жена си въ единъ мънастирь, а самъ се оженилъ за друга, Христина Шебергъ, дъщеря на единъ капитанъ. Отъ този бракъ му се родили 6 дѣца: 4 сина и 2 дъщери. Отъ тѣхъ най-много се прославилъ синътъ Иванъ Абрамовичъ, като единъ отъ съучастницитѣ и героитѣ на Наваринската битка и като основатель на Херсонъ, дѣто му е билъ въздигнатъ паметникъ.

Другия синъ на Ибрахима, Осипъ ималъ съвсѣмъ други свойства. Той служелъ въ сухопжтната, сетнѣ въ морската артилерия; тамъ той се отличавалъ съ горещъ темпераментъ и необузданъ нравъ и до толкова билъ предаденъ на различни диви увлѣчения и излишества, щото станалъ ужасъ за семейството, и баща му дълго време не искалъ да го види предъ очитѣ си. Сетнѣ, като се оженилъ за Мария Алексѣевна Пушкина, той скоро се парясалъ съ нея и въ Псковъ, дѣто билъ на служба казалъ, че е вдовецъ, и се вѣнчалъ, при жива жена, за вдовицата на капитанина У. Е. Толстой. По това

двоеженство се повдигнало углавно дѣло, което се свършило съ това, че съ височайшата резолюция въ 1784 г. Осипъ Абрамовичъ билъ разведенъ съ втората си жена, първия бракъ билъ утвърденъ, а него самия испратили на служба въ Срѣдиземно море и сетнѣ билъ интерниранъ въ чифлика си, с. Михайловское, дѣто прекаралъ до самата си смърть.

Отъ Мария Алексѣевна Осипъ Абрамовичъ ималъ дъщеря Надѣжда. Слѣдъ смъртьта на мѫжа си, М. Алексѣевна, жена енергична, практична и опитна ступанка, прекарвала въ наслѣденото отъ мѫжа ѝ селце Кобрино (Петерб. губ.) и старателно въспитавала дъщеря си, изваждала я на свѣтъ въ най-истънченото висше петербургско общество, като се ползувала отъ положението на връзкитѣ на нейния чичо и кръстникъ Ив. Абрамовичъ. Тука младата, хубава креолка, разгалена отъ дѣтинство съ ласкателства и угиждания, капризна, буйна, властолюбива, имала успѣхъ и между другото плѣнила сърдцето на гвардейския офицеринъ Сергѣй Лвовичъ Пушкинъ, който блѣстѣлъ въ свѣтскитѣ кржгове съ своето истънчено французско образование.

Братя Пушкиновци — Сергѣй и Василий — били типични тогавашни напредничави дворяни: пишели стихове, знаели много мѫдри изрѣчение и остри думи отъ стария и новия периодъ на френската литература и смѣло разсѫждавали по всичко съ гласа на френскитѣ енциклопедисти, на послѣдната прочетена книжка и случайно подхванатото мнѣние. В. Лво-

вичъ билъ извѣстенъ въ литературата, като единъ отъ арзамасцитѣ, приетъ въ това дружество отъ Жуковски, и като авторъ на сатирата „Опасенъ съсѣдъ.“ Цѣли на 25 год. той се въртѣлъ изъ литературнитѣ кржгове и умрѣлъ съ Беранже въ ржка. И С. Лвовичъ постоянно тичалъ подиръ разни руски и чуждестранни знаменитости. Неговата кжща въ Москва се посѣщавала отъ оня блѣскавъ литературенъ кржгъ, който въ началото на днешния вѣкъ се образувалъ тамъ около Карамзина; между приятелитѣ и познатитѣ се срѣщали най-уважаванитѣ на него време имена — Жуковски, Тургеневъ, Димитриевъ и др., заедно съ имената на емигранти, туристи, артисти и др. т. Съ въртѣнието си винаги въ свѣтскитѣ и литературнитѣ кржгове и съ разсѣения си и чисто празниченъ животъ братята зачудвали съвременницитѣ си съ своята крайна безгрижность. Тѣ били банвивани отъ епохата на регенството съ руска распуснатость. Тѣ не вникували въ положението на своитѣ дѣла, мразѣли селския животъ; кжщата имъ, по думитѣ на на единъ очевидецъ, винаги е била въ безредица: въ една стая богати стари мобили, въ друга — голи стѣни или сламенъ столъ; многобройна, но пияна и дрипава прислуга съ баснословна мръсота; вети брички съ пустали кранти и вѣченъ недостатъкъ въ всичко, като почнешъ отъ паритѣ и свършишъ съ най-простата чаша. А чифлицитѣ имъ се намирали въ такова плачевно състояние, щото когато за спасението на Болдина билъ испратенъ тамъ

единъ дѣятеленъ управляющъ, той избѣгалъ отъ чифлика, като видѣлъ страшното разорение на селенитѣ, до което ги докарали безгрижностьта и прогресивнитѣ стремления на помѣщика.

Но каквато и да била опаката страна отъ живота на братя пушкиновци, отъ външна страна тѣ били толкова блѣскави и Сергей Львовичъ толкова можелъ да плѣни стария наварински герой Ив. Абр. Анибала, щото послѣдния безъ дълги колебания се рѣшилъ да му даде своята роднина и кръстница Надѣжда Осиповна, като казалъ той: „той не е много богатъ, но е образованъ.“

Слѣдъ брака и раждането на първата дъщеря Олга, С. Львовичъ, споредъ тогавашния обичай, си далъ оставката и заминалъ въ Москва на почивка. Слѣдъ това, чакъ до нахлуването на французитѣ, Пушкиновци живѣли ту въ Москва, ту въ с. Захарина, около Москва. И ето че на 26 май 1799 г. въ четвъртъкъ, на Възнесение, въ Москва, на Молчановка, се родилъ синъ имъ Александръ.

До 7-годишната си възрасть Пушкинъ не само не представлявалъ нѣщо особно, но напротивъ, съ своята неподвижность, дебелина страхливость и неподвижность докарвалъ до отчайване своитѣ родители и тѣ сериозно се боели даже за неговитѣ умствени способности. Само насила той можелъ да се накара да тича и да играе съ връстницитѣ си. Веднажъ на една расходка той незабѣлѣзано останалъ изотзадъ и преспокойно се курдисалъ на улицата

Сѣдѣлъ той така, до като забѣлѣзалъ, че го гледатъ отъ една кжща и му се смѣятъ, — „Е, нѣма какво да се хилите!“ — казалъ той ядосано и си отишълъ.

Когато дѣтето не можело да истърпи настойчивитѣ искания да бжде по-живо, то избѣгвало при баба си Мария Алеке. Анибалъ, намъквалъ се въ панеря ѝ и дълго време я гледалъ, какъ тя работи. Въ туй убѣжище вече никой го не закачалъ.

Вслѣдствие на това той не билъ любимъ и галенъ синъ на майка си. Напротивъ, Над. Осиповна явно предпочитала голѣмата си дъщеря Олга и милкия си синъ Левъ. Ала това обстоятелство имало по-сетнѣ благодѣтелно влияние върху Пушкина. Не разгаленъ отъ малъкъ съ различни угаждания, той лесно пренасялъ лишенията и рано се свикналъ на мисълта да се уповава на себе си.

Едничкитѣ му приятели били баба му М. Алексѣевна и знаменитата, въспѣта отъ него по-сетнѣ, дойка Арина Радионовна. М. Алексѣевна била жена забѣлѣжителна, опитна, минала презъ огънь и презъ вода слѣдъ раздѣлата съ мжжа си и се отличавала не само съ опитностьта, но и съ разумностьта си. Дойката А. Радионовна — типъ на стари, преданни слугини — се отказала отъ свободата, която дали ней и на домашнитѣ ѝ; тя смайвала хората съ своето познавание на народната поезия: тя знаела всички приказки и ги расправела много оригинално. Поговорки, пословици, приказки били постоянно въ устата ѝ. Голѣма часть отъ на-

вашно време, и на дѣцата се позволявало да присѫтствуватъ при тия разговори, стига тѣ да се не бъркатъ. Най-сетнѣ, въ кѫщи се давали домашни спектакли и всѣкакви jeux d'ésprit, въ които вземали участие и дѣцата. Всичко това, взето купомъ, силно влияело върху умственитѣ способности на въсприемчивото и талантливо дѣте и ги развивало отъ рано. При такива условия не е никакъ за чудение, дѣто първитѣ опити на Пушкина да пише стихове се появили много рано, като билъ на 12 год. Работата се захванала, като винаги, съ подражание. Сестра му казва, че Пушкинъ обичалъ да импровизира малки комедии и самъ да ги играе предъ сестра си, която въ този случай съставлявала публиката и произнасяла своята присѫда. Веднажъ тя се присмѣла на неговата пиеска „Escamoteur.“ Той не се докачилъ и самъ си написалъ долната епиграма:

Dis moi, pourquoi l'Escamoteur
Est-il sifflé par le parterre?
Hélas — c'est que le pauvre auteur
L'escamota de Molière.

т. е. „Кажи ми, защо партерътъ осмѣ моя „Похититель?“ Уви! — защото бѣдния авторъ го похити отъ Молиера.“ Като изучилъ Лафонтена, Пушкинъ почналъ да пише басни. Като прочелъ Ханриадата, той намислилъ една шеговита поема въ басни, съдържанието на която била войната между джуджета отъ двата пола въ времето на Дагоберта. Гувернантката пипнала тетрадката на поета и е дала на Шаделя, ка-

то се оплакала, че M. Alexandre съ такива глупости не си гледа уроцитѣ. Шадель се разсмѣлъ при първитѣ стихове. Ядосание авторъ изведнажъ хвърлилъ своето произведение въ печката. Макаровъ расказва какъ се засрамилъ и объркалъ Пушкинъ, когато въ кѫщата на графъ Бутурлинъ, вслѣдствие мълвата за неговитѣ поетически дарби, дошли при него момичетата съ албуми и го молили да имъ напише по нѣщо. Единъ господинъ прочелъ едно четверосишие отъ Пушкина и за по-голѣма тържественость турялъ ударение на i. Момчето само могло да каже: Ah, mon Dieu!“ и избѣгало безъ да се помни въ библиотеката на графа, дѣто дълго време не можело да се съземе.

Трѣбва да се забѣлѣжи още, че повечето отъ първитѣ стихотворни опити на Пушкина били написани на френски, отъ което може да се заключи, че въ дѣтинството на поета езикътъ, на който той е мислилъ и писалъ, е билъ французския.

II.

Лицейскитѣ години на А. С. Пушкина.

1811 — 1817.

Когато въ първитѣ години на своя животъ Пушкинъ е тревожилъ родителитѣ си съ своята отпуснатость и неподвижность, по-сетнѣ, напротивъ, съ неукротимата горещина на страстния си темпераментъ той ги накаралъ да се боятъ за неговото бѫдѫще. Напразно въспитателитѣ, повечето пѫти не добри, се мѫчили да обуздаятъ тази вулканическа натура; като изисквали отъ него само външно покорство и като употрѣбявали за тази цѣль калпавитѣ рутинни мѣрки на строгостьта, — тѣ не само че не дошли до никакви резултати, но срѣщнали въ момчето отчаено съпротивление, което всѣка една минута осуетявало тѣхнитѣ усилия. Не помагали ни придумванията, ни исканията на родителитѣ, придружени съ гнѣвъ и напразни заплашвания отъ тѣхна страна. И ето че, както винаги става въ такива случаи, родителитѣ си съставили мнение за своя синъ, че той е съвсѣмъ извратена натура, че той е изродъ, когото очаква най-печална бѫдѫщность. Тѣ почнали да хранятъ единствена надѣжда на неговото отдалечавание отъ родителската кѫща въ нѣкое закрито заведение, дѣто би могли да

го обуздаятъ чужди хора съ сурови мѣрки. Дълго време тѣ се колебаели между двѣтѣ модни по него време училища: езуитската колегия и частния пансионъ, основанъ отъ абатъ Николь, който тогава се завѣждалъ отъ абатъ Микара. Най-сетнѣ рѣшили да го пратятъ въ езуитската колегия и вече заминали въ Петербургъ да изработятъ постживането на сина си тамъ, когато изведнажъ отваряването на Царскоселския лицей съвършено измѣнило тѣхнитѣ планове. За директоръ на лицея билъ назначенъ В. Ф. Малиновски. съ когото С. Лвовичъ се намиралъ въ приятелски отношения. Съ негова помощь, а особно при съдѣйствието на А. И. Тургенева, дванайсетгодишния Пушкинъ билъ приетъ като единъ отъ 30-тѣ въспитаници, отъ които трѣбвало да се състои лицея.

Споредъ едногласното свидѣтелствувание на всичко, които сж познавали вжтрѣшния животъ на семейството Пушкиновци, момчето напустнало родителската си кжща безъ никакво съжаление. Отъ своя страна, и семейството му го испращало студено, като че ли сваля отъ гърба си нѣкоя тежина. Исключение правела само сестрата на Пушкина, къмъ която той билъ привързанъ и само съ нея той се простилъ съ жалость.

В. Лвовичъ завелъ братовото си момче въ Петербургъ и го държалъ при себе си въ кжщи презъ всичкото време, до като то се приготви за испитъ. На 12 Августъ 1811 г. Пушкинъ, заедно съ Делвига, издържалъ приеменъ

испитъ и постжпилъ въ лицея; на 19 октомврий лицея билъ тържествено откритъ и слѣдъ това се почнали лекциитѣ.

При основанието му на лицея възлагали голѣми надѣжди, като предполагали да го направятъ образецъ за висшитѣ учебни заведения, да го турятъ на еднаква висота съ наполеоновитѣ Lycées и английскитѣ Colleges. Най добритѣ и напредничави свѣтила на науката и педагогитѣ по него време били избрани за преподаватели въ лицея. Тѣ сж били А. И. Кунщинъ, Л. И. Карцевъ, И. К. Кайдановъ, посетнѣ А. И. Галичъ и др.

Но бързото изтудяване къмъ работата и отпуснатостьта — тия неизменни качества, които придружаватъ всички руски предприятия — не закъснѣли да се проявятъ и тука. Слѣдъ смъртьта на първия директоръ В. Ф. Малиновски (1814 г.) лицея почти двѣ години се намиралъ подъ управлението на професоритѣ, които единъ слѣдъ други се изреждали да ставатъ директори, пречили си единъ на други, постоянно се карали по между си и за да ги обуздаятъ, трѣбвало да се направи по-напредъ инспекторъ на класоветѣ, а сетнѣ и директоръ единъ военен човѣкъ отъ аракчеевската школа, подполковника въ оставка С. С. Фроловъ, който объркалъ дебелия край, чисто по фелфебелски, но скоро билъ уволненъ и оставилъ подирѣ си много шеговити спомени.

Презъ цѣлия този периодъ, до като билъ назначенъ за директоръ Е. А. Енгелгардъ, Пушкинъ го нарича времето на анархията. а дру-

гитѣ му другари — междуцарствие. Отъ своя страна и преподавателитѣ се отпуснали втора година: Кунщинъ почналъ да се ограничава съ туй — да иска буквално да изучватъ неговитѣ записки, и въобще го нападали въ наклонность къмъ лѣниво, апатично сѫществувание. Кошански, който преподавалъ старитѣ езици и руска словесность, първата година увличалъ своитѣ слушатели съ разговори за великитѣ образци на древностьта и внимателно поправялъ слога на ученицитѣ, но втората година се впиянчилъ и съвсѣмъ напусналъ преподаването. Математикътъ Карцевъ, хумористъ по природа, като виждалъ общото нерасположение на въспитанницитѣ къмъ математиката, въ време на урокъ се занимавалъ съ изслушвание на лицейскитѣ анекдоти и съ остроумно бъбрение. Добродушния и слабия Галичъ, който замѣнилъ Кошански, допущалъ тайно да се събиратъ студентитѣ и да пиятъ въ неговата аудитория, — до толкова въспитанницитѣ го водили.

При тия наредби въспитанницитѣ били напълно изоставени на себе си. Учебнитѣ занятия не ги обременявали много, знанията, що се изисквали отъ програмата, се добивали лесно, ако пъкъ и тѣ липсвали, то се маскирали отъ въпроси и отговори, избрани съ общото съгласие между учители и ученици. По този начинъ, ученицитѣ имали много свободно време, презъ което тѣ се расхождали свободно по цѣлия лицей и царскоселската градина, като завързвали любовни интрижки съ слугинитѣ и крѣпостнитѣ актриси отъ домашния театръ на графъ Варт.

Вас. Толстой. „Наташа,“ на която сѫ посветени едно-двѣ отъ лицейскитѣ стихотворения на Пушкина, принадлѣжала къмъ лицейскитѣ момичета; пиеситѣ „Къмъ актрисата“ и „Ти не си наслѣдницата Клеронъ“ сѫ отправени къмъ една крѣпостна актриса. Отъ гуляитѣ помежду си вѫтрѣ въ лицея въспитанницитѣ отъ горнитѣ класове преминали къмъ гуляи съ гвардейцитѣ и въобще съ златната младежь, която прекарвала лѣтно време въ Царское Село на дача. Сегисъ-тогисъ тѣ правѣли училищни бунтове и протести; така напр. тѣ испѫдили отъ заведението инспектора М. Ст. Пилецки — Урбановичъ, който ожесточилъ въспитанницитѣ съ своето религиозно натрапване, съ презрителнитѣ си отзиви за тѣхнитѣ семейства и съ езуитскитѣ си обноски, които подъ маската на снисхождението криели много жестокость и коварство.

Чудно ли е тогава, дѣто Пушкинъ не издържалъ добъръ испитъ и дѣто свидѣтелството си има срѣдна бѣлѣжка даже по руски езикъ? Но отъ тука не слѣдва, че той нищо не извлѣкълъ отъ лицея. Все нѣщо влѣзло въ главата на въспитанницитѣ и отъ лекциитѣ на Куницина и Кошански. Споредъ свидѣтелствуването на М. А. Корфа, голѣмо влияние върху тѣхъ имали разговоритѣ на учителя по французската словесность, де-Бужи, братъ на Марата; той много спомогналъ да се закрѣпятъ мислителнитѣ сили на въспитанницитѣ, като се стараелъ постоянно да ги приучва, щото отчетливо да си представляватъ и да излагатъ онова, що сѫ

чули, видѣли и което се е породило въ главата имъ. — Но най-голѣма полза извлѣкълъ Пушкинъ отъ богатата библиотека на лицея, предоставена на въспитанницитѣ безъ никакви ограничения.

Като ималъ много свободно време и изоставенъ на себе си, Пушкинъ съ жаръ се нахвърлилъ върху книгитѣ отъ лицейската библиотека; денемъ и нощемъ той четѣлъ безъ почивка и най-много го интересували книги по историята и по французската словесность. Напразно Делвигъ се мжчилъ да го накара да изучава нѣмската литература; Пушкинъ не можалъ да истрае още при първото опитвание да изучи съ този свой другарь Клопщока и го напусналъ. Отначало другаритѣ на Пушкина се отнасяли малко враждебно къмъ него, като виждали неговото умствено превъсходство надъ тѣхъ и като забѣлѣзвали, че той е прочелъ много такива нѣща, за които тѣ и не били чували, и че помнѣлъ всичко, що прочиталъ. Тѣ го нарѣкли французинъ, за дѣто знаелъ отлично френския езикъ. Този прекоръ много оскърбявалъ момъка въ време на войната презъ 1812 г. при всеобщата умраза къмъ всичко французско. За първо време много отблъскало другаритѣ му отъ него и това, дѣто той обичалъ да се присмива и да гони умразнитѣ си личности, което по нѣкога докарвало мнозина до дѣтинско отчайвание. Но заедно се това се показва довѣрчивото и любящо сърдце на Пушкина и скромностьта, която го кара не само да не се гордѣе и перчи предъ другаритѣ си

съ своитѣ знания и таланти, но напротивъ — да доказва, че всичко научно му се вижда вѣтъръ и че може само да тича, да скача презъ столоветѣ, да се замѣрга съ топъ и пр. При тия качества на характера си Пушкинъ скоро надвилъ нерасположението на другаритѣ си къмъ него и станалъ душа на класа, а сетнѣ водитель на една литературна група. Тази литературна група се образувала почти веднага слѣдъ отварянието на лицея; въ нея участвували Делвигъ, Иличевски, Корсаковъ, князъ А. М. Горчаковъ, баронъ М. А. Корфъ, С. Г. Ломонсовъ, Д. Н. Масловъ, Н. Г. Ржевски, В. К. Кюхелбекеръ, М. Л. Яковлевъ. Литературнитѣ занятия на групата се състоели първо — въ издавание на ржкописни списания, въ които членоветѣ помистали своитѣ произведения, а второ — въ една особна игра. Като се нареждали въ единъ кржгъ, другаритѣ задължавали всѣкиго да расправи единъ расказъ или поне да го започне. Въ послѣдния случай оня, който е стоялъ до расказвача, е подемалъ расказа отъ точката, до дѣто той е билъ докаранъ, и го развивалъ по-нататъкъ; третия отъ своя страна го продължавалъ и т. н., до като расказътъ се свършвалъ. Делвигъ билъ първия въ тази гимнастика на въображението; него никога не можели да го заплетатъ: интриги, свръзки и разврьзки винаги бити готови. Пушкинъ му отстжпвалъ въ способносьта да измисля скоро происшествия и често пжти прибѣгвалъ до хитрость. Веднажъ той изложилъ предъ въсхитенитѣ слушатели историята на 12-тѣ заспали

дѣвици, безъ да каже, отъ дѣ я е черпалъ. Пакъ тогава, — разбира се въ едри черти, — той расправилъ двѣтѣ повѣсти, измислени отъ самия него: *Виелица* и *Гърмежъ*, които по-сетнѣ се появили въ „Повѣститѣ на Бѣлкина.“

Подъ влиянието на тия литературни игри и занимания на групата Пушкинъ скоро преминалъ отъ французскитѣ стихове къмъ рускитѣ и на първо време най-много се прославилъ между другаритѣ си съ своитѣ груби и сполучливи епиграми. Н. Ф. Кошански се отнесълъ много строго къмъ първитѣ опити на своя ученикъ, помжчилъ се да го отклони отъ опитванията да съчинява и едвамъ по-сетнѣ, като се убѣдилъ въ неговия талантъ, горещо се заловилъ да го запознае съ теорията на словесностьта и съ класическитѣ произведения на древностьта; но това не се продължавало дълго време и се свършило съ нещастната болѣсть на наставника, за която споменахме по-горѣ.

Първитѣ опити за Пушкина, познати подъ названието „лицейски стихотворения,“ носятъ влиянието на всички ония писатели, отъ които Пушкинъ се увличалъ на младини. Рускитѣ писатели били Карамзинъ, Жуковски и особно Батюшковъ. Послѣдния правѣлъ най-силно впечатлѣние на Пушкина и билъ главенъ неговъ учитель по пластичностьта на формитѣ и по оная тънка, грациозна, чисто класическа хармония между формата и съдържанието, съ която най-много се отличавалъ авторътъ на „Умирающия Тасо“. Пушкинъ високо цѣнѣлъ даже приликата, която може да иматъ нѣкои собстве-

ни негови стихове съ маниера на Батюшкова. Кмлкото се отнася до съдържанието на лицейскитѣ стихотворения, въ туй отношение Пушкинъ се намиралъ подъ влиянието на оная школа отъ французскитѣ анакреонтически писатели, на която той билъ възпитанъ въ родителската си кѫща, като Шенйе, Шапель, Берни, Гресе, Грекуръ, Парни. Отъ това влияние зависѣлъ веселия и май лекомисленъ възгледъ върху живота и онова изобилие отъ еротически и вакхически елементи, което ний срѣщаме въ лицейскитѣ стихотворения на Пушкина. Но колкото отрицателно и да гледатъ на всички подобни дреболии хора, които търсятъ въ поезията сериозно съдържание, не може да се отрѣче и извѣстна часть благотворно влияние, което казанитѣ писатели сѫ имали върху характера на Пушкиновата поезия: тѣ изведнажъ го поставили върху реалната почва на изобразяването земни, опрѣделени, усѣщани отъ всѣкиго и всѣкиму познати радости и печали. Самото това е било голѣма крачка напредъ отъ господствующия по него време въ нашата литература мистически романтизмъ съ неговитѣ печали въздишки — не се знае за какво, и пориви — не се знае на кѫдѣ.

Първото стихотворение на Пушкина, което излѣзло на свѣтъ, е било посланието къмъ *Приятеля Стихотворецъ*, напечатано въ кн. 13 на „Вѣстникъ Европы“ съ подписъ: Александръ Н. К. ш. п. Слѣдъ това сѫщата година въ сѫщия „В. Евр.“, който се издавалъ отъ Вл. В. Измайловъ, били помѣстени: *Колна, На Ве-*

нера отъ Лаиса, *Опитность* и *Блаженство*. Но най-паметна година за Пушкина била 1815. Отъ тогава се захваща неговата литературна извѣстность и слава. Нея година подъ стихотворенията на Пушкина ний вече намираме цѣлото му име. Захванали да говорятъ за него.

Презъ януарий 1815 г. (на 4 и 8) за първи пѫть въ лицея станали тържествени публични испити, на които нарочно надошли отъ Петербургъ мнозина важни държавни мѫже и любители на просвѣщението; тамъ билъ и Державинъ. Ето какъ си спомнюва Пушкинъ за този дълбоко врѣзанъ въ паметьта му екзаменъ: „Державинъ бѣ много старъ. Той бѣ съ мундиръ и ботуши. Нашия испитъ много го измори: той сѣдѣше съ глава, подпрѣни на рѫката му; лицето му бѣ безсмислено, очитѣ мѫтни, устнитѣ увиснали. Много приличаше на портрета си, дѣто е представенъ съ калпакъ и халатъ. Той дрѣмà, до като се почна испитътъ по руска словесность. Тука той се съживи: очитѣ му блѣснаха, цѣлъ се промѣни. Разбира се, че се четѣха неговитѣ стихове, разглеждаха се неговитѣ стихове и всѣка минута се хвалѣха пакъ неговитѣ стихове. Той слушаше съ необикнова живость. Най-сетнѣ извикаха и мене. На двѣ крачки отъ Державина, азъ заловихъ моитѣ *Спомени въ Царско Село*; гласътъ ми дѣтински зазвънтѣ, а сърдцето ми затуптѣ въ упоителенъ въсторгъ. . . Не помня, какъ свършихъ; не помня, какъ избѣгахъ. Державинъ билъ въ въсхищение, той ме викалъ, искалъ да ме прегърне. . . Търсѣли ме, но напразно.“

Слѣдъ това бързо се распространилъ въ Петербургъ слухътъ, че се появилъ единъ необикновенъ талантъ. Всички се очудвали. На единъ голѣмъ обѣдъ въ кжщата на графъ Разумовски, министръ на просвѣщението, всички приказвали за Пушкина. Всички предсказвали бждщата му слава. Домакинътъ се обърналъ къмъ С. Лвовича, който сжщо билъ тамъ, и забѣлѣзалъ между другото: „Ала азъ бихъ искалъ да образувамъ вашия синъ въ проза.“ — „Оставѣте го поетъ,“ — възразилъ горещо Державинъ.

Разбира се, че такива лестни отзиви помирили родителитѣ съ блудния имъ синъ. Въ сжщото време Пушкинъ още тогава се сближилъ съ първокласнитѣ писатели въ него време: Жуковски, Карамзинъ и Батюшковъ. Жуковски, като билъ въ Москва, получилъ отъ В. Лвовича стихотворението на Пушкина „Спомени въ Ц. С.,“ отишълъ при приятелитѣ си и тамъ имъ челъ стихотворението, спиралъ се на по-добритѣ мѣста и извиквалъ: „Ето ни истински поетъ!“ — Презъ лѣтото 1815 г., като посѣщавалъ често Царское Село и четѣлъ на императрицата своитѣ стихове, Жуковски се сближилъ съ Пушкина и го обикналъ като свой. Тогава Жуковски е билъ до върха на славата си. За една година се расхарчили три издания отъ „Пѣвецъ въ лагера на рускитѣ воини;“ „Послание до императора Алексаннра“ било посрѣщнато съ въсторгъ, като изражение на общитѣ народни чувства. Приятелитѣ на Жуковски го носили на ржцѣ. Овдовѣлата импе-

ратрица Мария Федоровна съ голѣмо благоволение се отнасяла къмъ него. И представѣте си, че този 32-годишенъ поетъ, доживѣлъ до пълно развитие на своя талантъ и до апогеята на своята власть, толкова билъ увлѣченъ отъ гения на Пушкина, щото нему, 15-годишното момче, още на ученическата скамейка, той нарочно четѣлъ своитѣ стихове, — и ако при по-нататъшнитѣ срѣщи Пушкинъ не ги припомнялъ и не ги повтарялъ, то Жуковски смѣталъ тия стихове за слаби и ги унищожавалъ или ги преработвалъ. Въ сѫщото време съ нѣжно бащинско съчувствие Жуковски се радвалъ за блѣскавитѣ успѣхи на Пушкина, слизалъ до неговитѣ увлѣчения, прощавалъ неговитѣ крайности, пазилъ го, грижелъ се за него. Самъ Пушкинъ по-сетнѣ го наричалъ свой ангелъ-хранитель.

Къмъ сѫщото време се отнася и сближаването на Пушкина съ Карамзина. Карамзинъ отъ по-напредъ, като билъ познатъ съ С. Львовича и като му ходѣлъ на гости, забѣлѣзвалъ талантливия момъкъ. Презъ февруарий 1816 г. той отишълъ въ Петербургъ да печата своята „История на руската държава“ (8 тома) и прочелъ на приятелитѣ си *посвещението*, съ което се захваща първия томъ отъ тази история. Пушкинъ слушалъ, като се чете, запомнилъ всичко и, като си отишълъ, записалъ го дума по дума; така че лицейската група знаела посвещението дълго време, преди то да се напечата. Още тогава Карамзинъ се запозналъ съ Пушкина по-отблизо и успѣлъ да го привлѣче

съ ласка, удобрѣние и съчувствие. Но най-много тѣ се сближили презъ лѣтото 1816 г., когато Карамзинъ отишълъ да живѣе въ Царское Село. Тамъ, като се занимавалъ съ продължавание на историяята и съ печатанието на първитѣ ѝ томове, Карамзинъ канѣлъ при себе си Пушкина, приказвалъ съ него, и Пушкинъ ималъ възможность да чуе Историята на руската държава отъ устата на самия историографъ; Пушкинъ горещо обикналъ Карамзина и цѣлото му семейство и имъ станалъ вжтрѣшенъ човѣкъ. Карамзинъ, като Жуковски, се любувалъ на младия поетъ, предвардвалъ го, пазилъ го и сетнѣ го спасилъ въ една отъ рѣшителнитѣ минути на неговия животъ.

Къмъ сжщия периодъ се отнася запознаванието и сближаванието на Пушкина съ другитѣ видни сили на руската литература въ тогавашно време, — като И. И. Дмитриевъ и Батюшковъ. Съ Дмитриева той се запозналъ чрезъ Карамзина, а Батюшковъ билъ старъ приятель на С. Лвовича. Най-сетнѣ, пакъ по него време се сближилъ съ Пушкина и А. И. Тургеневъ, който до края на живота си останалъ съ него въ най-приятелски отношения и често кореспондиралъ съ него.

Раннитѣ и бързи литературни успѣхи подбутнали Пушкина съ още по-голѣма ревность и страсть да развива своя поетически талантъ. Като каралъ криво лѣво училищната наука, съ небрѣжность и лѣнность, въ сжщото време момъкътъ прекарвалъ дни и нощи въ своята келия № 14, като се разговарялъ съ музитѣ.

Достатъчно е да се каже, че въ лицея той сварилъ да напише около 120 стихотворения и тамъ намислилъ и почналъ да пише първата си поема „Русланъ и Людмила“. — Но скромностьта на младия поетъ била толкова голѣма, щото и тогава твърдѣ малко отъ своитѣ стихотворения той се рѣшавалъ да испрати да се печататъ; той се много сърдилъ и ядосвалъ, когато приятелитѣ му печатали нѣкои негови стихотворения, безъ той да знае. Даже и посетнѣ, като отпечаталъ въ 1825 г. първото издание на своитѣ произведения, отъ 120 свои лицейски стихотворения Пушкинъ напечаталъ само 23 кжсчета.

Въ половината на май 1817 г. се почнали въ лицея послѣднитѣ испити и траели 15 дни при многобройна публика. Посѣтителитѣ можели да задаватъ въпроси на лицеиститѣ, които възбуждали занимателни отговори и препирни. На испита по руска словесность Пушкинъ казалъ съчиненото отъ него по този случай стихотворение „*Безвѣрие*“, — но отговарялъ злѣ и излѣзълъ 19-й по редъ.

III.

Животътъ и дѣятелностьта на Пушкина въ С.-Петербургъ.

1818 — 1830.

Преди да излѣзе отъ лицея, Пушкинъ мечтаелъ за военна служба. Малко по-рано излѣзълъ височайши указъ, който давалъ право на лицеиститѣ да се зачисляватъ като офицери въ гвардията, и 12 Пушкинови другари изведнажъ си избрали военното поприще. И на младия поетъ военния животъ се виждалъ най-привлѣкателенъ. Още отдавна той го изучилъ между офицеритѣ, които квартирували въ Царское Селе. При това той притежавалъ всичко, каквото се изисквало за този животъ: неговата физическа организация, яка, мускулна и гъвкава, сила извънредно развита съ гимнасически упражнения. Той минавалъ за неуморимъ пѣшеходецъ, страстно обичалъ да се кжпи, да ѣзди на конь и отлично се биелъ на еспадрони, като се смѣталъ почти за първи ученикъ при извѣстния учитель по фехтуванието, Волвиль. Пушкинъ искалъ да стане лейбъ хусаръ и единъ познатъ генералъ обѣщалъ да му помогне, — но не можалъ младия поетъ да носи военния мундиръ. Свижданието съ баща му развалило всичкитѣ му планове. С. Лвовичъ рѣшително

заявилъ, че не може да издържа сина си въ хусарския полкъ и му позволилъ да влѣзе въ нѣкой отъ пѣхотинскитѣ полкове на гвардията, но Пушкинъ не искалъ да направи това и 4 дни слѣдъ като излѣзълъ отъ лицея той се записалъ въ министерството на външнитѣ дѣла, което напълно отговаряло на неговитѣ наклонности: тази служба, само по име такава, му оставяла много свободно време.

Слѣдъ като излѣзълъ отъ лицея, Пушкинъ пакъ се върналъ при родителитѣ си. Родителитѣ му живѣели вече въ Петербургъ, а лѣтно време отивали въ Псковска губерния, въ своето село Михайловское. Тамъ отишълъ и Пушкинъ, слѣдъ като излѣзълъ отъ лицея. „Щомъ излѣзохъ отъ лицея, — казва Пушкинъ въ своитѣ записки, — азъ отведнажъ заминахъ за Псковското село на майка си. Помня, какъ ме зарадва селския животъ, руската баня, ягодитѣ и пр., но всичко това не ми се хареса дълго време. Азъ обичахъ и до сега обичамъ шума и тълпата“.

Очевидно, Пушкинъ наслѣдилъ тази страсть къмъ градския животъ отъ своитѣ родители и особно отъ баща си. На С. Лвовича той длъжалъ и своето пустославие, страстьта какъ-какъ да се вмъкне въ висшето общество. Тази страсть, която по-сетнѣ го погубила, се проявила още при първитѣ крачки на неговия животъ.

По своитѣ умствени наклонности и по срѣдствата на родителитѣ си Пушкинъ е трѣбвало да се върти главно въ литературна срѣда, толкова повече че въ тази срѣда той отъ дѣтин-

ство билъ посрѣщнатъ съ съчувствие, ласка и лщбовь отъ първитѣ тогавашни литеротурни свѣтила. Още при първата си крачка въ живота Пушкинъ си намѣрилъ въ обществото на тогавашнитѣ литератори, като извѣстенъ и заслужилъ неговъ членъ. Той почти съвсѣмъ не билъ въ положението на начинающъ. Щомъ излѣзълъ отъ лицея, още презъ есеньта 1817 г. той билъ приетъ за членъ на литературното дружество Арзамасъ, около което се били групирали всички млади писатели отъ новото романтическо направление: послѣдното се борѣло противъ устарѣлитѣ класици, които пъкъ се били групирали около московското дружество „Бѣсѣда отъ любители на руското слово“ и Каченовския „Вѣстникъ Европы“. Споредъ обичая на арзамаското дружество да се даватъ шеговитѣ прекори на всичкитѣ му членове, нарѣкли Пушкина *щурецъ*, защото, споредъ изражението на единъ отъ арзамасцитѣ, „недалече отъ Петербургъ, скритъ между стѣнитѣ на лицея, съ прекраснитѣ си стихове той отъ тамъ издавалъ звънливия си гласъ“. Всѣки новъ членъ на Арзамаса обикновено произнасялъ едно шеговито похвално слово за нѣкой членъ на враждебната „Бѣсѣда отъ люботители на руското слово“. Не се знае, за кого Пушкинъ е произнесълъ похвално слово при своето записвание, но нему позволили да си каже рѣчьта съ александрийски стихове, които, за жалость, не сж достигнали до насъ. За нещастие на Пушкина, Арзамасъ скоро се растурилъ. Събранието, дѣто Пушкинъ казалъ своята рѣчь,

било послѣднето, тъй като членоветѣ на Арзамаса трѣбвало да напуснатъ столицата по разни работи. Но освѣнъ Арзамасъ въ Петербургъ имало нѣколко други литературни дружества, групи и салони (Друж. отъ любители на словесностьта, наукитѣ и художествата, Друж. отъ съревнуватели на просвѣщението и благодѣянието, групата на А. Н. Оленинъ, вечеринкитѣ на В. А. Жуковски). Пушкинъ, макаръ и да не принадлѣжалъ къмъ нѣкои отъ тѣхъ, но слѣдилъ внимателно тѣхнитѣ занятия. На вечеринкитѣ у Жуковски той четѣлъ пѣснитѣ отъ „Русланъ и Людмила“, като ги поправялъ споредъ отзивитѣ и сѫжденията на приятелитѣ си. Знае се, че слѣдъ прочитанието на послѣдната пѣсень Жуковски подарилъ на автора своя портретъ съ надписъ: „На ученика отъ побѣдения учитель.“ А Батюшковъ, като прочелъ посланието на Пушкина до Юрева, смачкалъ въ рѫката си листа и продумалъ: „О! какъ почна да пише тоя злодѣй!“

Къмъ сѫщото това време се отнася запознанството на Пушкина съ П. А. Катенинъ, тази най-благородна и забѣлѣжителна натура въ тогавашно време. Пушкинъ просто отишълъ (1818 г.) при Катенина и, като му подалъ бастуня си, казалъ му: „Азъ дойдохъ при васъ, като Диогенъ при Антисфена: побий ме, но ме изучи!“ — Да учишъ учения, значи да го разваляшъ! отвърналъ Катенинъ. Отъ тогава тѣ си останали за винаги приятели, и Катенинъ ималъ голѣмо влияние върху Пушкина съ своето знание на езици и на европейскитѣ лите-

расказва, какъ поетътъ молилъ да му купятъ моднитѣ тогава бални обувки; а пъкъ С. Лволичъ му предлагалъ своитѣ вети обуща, отъ павлово време. „Мжчно ми е, като гледамъ, — казва Пушкинъ въ едно свое писмо до брата си, — равнодушието на баща си къмъ моето състояние. Това ми напомня Петербургъ: когато болнавъ въ есенната каль или въ ужасенъ студъ азъ се качвахъ на файтонъ отъ Аничкинъ мостъ, той винаги се караше за 80-тѣ копѣйки, които навѣрно ни ти, ни азъ нѣмаше да пожелаемъ зарадъ слугата си“. Ако пъкъ въ джеба на Пушкина се испадала една копѣйка повече, тя завчасъ липсвала, благодарение на неговото гениално безразсждство. Така напр. веднажъ му се случило да се вози на лодка съ хора, между които билъ и баща му. Времето било тихо и водата толкова прозрачна, щото се виждало самото дъно. Пушкинъ извадилъ нѣколко златни монети и една слѣдъ друга почналъ да ги хвърля въ водата, като се наслаждавалъ отъ паданието и отражението имъ.

И макаръ оскждностьта на паричнитѣ срѣдства да го туряла постоянно въ двусмислени и неловки положения, които силно го тревожили и огорчавали, той пакъ продължавалъ да се навира между голѣмцитѣ. „Пушкинъ, — расказва единъ отъ лицейскитѣ му другари, — либераленъ отъ своитѣ възгрѣния, често пжти ни разсърдваше, мене и въобще всинца ни, съ това, дѣто обичаше напр. да се върти при оркестра около голѣмцитѣ, които съ покровителствена усмивка изслушваха неговитѣ шеги и

остроти. Щомъ му дадатъ знакъ отъ нѣкое канапе, той изведнажъ се завтече. Случваше се, кажешъ му: „Защо ти, любезний приятелю, се влачишъ съ тия хора, — нито въ едного отъ тѣхъ нѣма да намѣришъ съчувствие“. Той търпеливо изслушва, захваща да закача, да прегръща, което правѣше обикновено, когато се смути; сетнѣ, погледнешъ, Пушкинъ пакъ съ тогавашнитѣ левове“.

Чудно е, какъ въ такъвъ разсѣенъ животъ, испълненъ съ постоянни оргии, Пушкинъ е ималъ време за литературна работа. А пъкъ тетрадитѣ му свидѣтелствуватъ за упоритиятрудъ, който той положилъ по обработванието на „Русланъ и Людмила“, — трудъ, не по-малко отъ 4 години, тъй като намислена още въ лицея поемата излѣзла въ 1820 г. Излизанието на „Русланъ и Людмила“ направило силна сенсация и въ литературата, и въ обществото, като единъ внезапенъ гърмежъ посрѣдъ мъртва тишина или като ярка лжча отъ свѣтлина, блѣснала посрѣдъ непроницаемъ мракъ. Поемата била тъкмо противъ установенитѣ литературни приеми и не приличала на нищо отъ онова, що сжществувало въ тогавашнитѣ литературни кружоци. Тукъ нѣмало нито сѣнка отъ оня възвишенъ, надутъ тонъ, съ който се предавали сюжетитѣ на народния епосъ отъ класицитѣ, нито отъ слъзливата сантименталность и мъглява мечтателность на романтицитѣ: бездна отъ остроумие, шеговито отношение къмъ приказничния свѣтъ, живъ и трѣзвенъ реализмъ, който испъквалъ презъ чудесата, и свободно, прос-

то течение на расказа при постоянни отстжпления и неочаквани обръщения къмъ други нѣща — всичко това правѣло впечатление на нѣщо нечуто и въ сжщото време привличало съ своята поетическа омайность. И въ туй време, когато публиката разграбвала поемата, четѣла я и я препрочитала до изучвание наизустъ, въ журналния свѣтъ се повдигнала цѣла буря за нея. Затихналитѣ въ послѣдно време припирни между класицитѣ и романтицитѣ избухнали съ нова сила. И когато романтицитѣ срашно хвалѣли и превъзнасяли поемата, като ѝ приписвала редъ отъ прочути предшественици и у себе си, и отъ вънка, като я сравнявали съ „Душичка“ отъ Богдановича, „Оберонъ“ отъ Виланда и съ „Свирѣпия Орландъ“ отъ Аристо,— класицитѣ въ страницитѣ на „Вѣстникъ Европы“ я нападнали съ ожесточение и ужасъ. „Обърнѣте внимание, — пишелъ критикътъ на „В. Евр.“, — върху едно ново ужасно нѣщо, което испъква всрѣдъ океана на руската словесность. . . Нашитѣ поети захващатъ да пародиратъ Кирша Данилова. . . На просвѣтенитѣ хора предлагатъ една поема, писана по подражание на Еруслана Лазариевичъ“. Критикътъ допуща, че могатъ да се събиратъ рускитѣ приказки, както се събиратъ и безобразнитѣ стари монети, но не разбира, какъ тѣ могатъ да се уважаватъ. Слѣдъ като привежда сцената на Руслана съ главата, критикътъ се провиква: „Но избавѣте ме отъ описание и позволѣте ми да попитамъ: ако въ нѣкое благородно московско събрание се вмъкнѣше нѣкакъ (предпола-

гаме невъзможното за възможно) гостенинъ съ брада, съ ямурлукъ, съ царвули и закрѣскаше съ грубъ гласъ: „здравѣйте, момчета!“ — нима нѣкой щѣше да се въсхищава отъ този пакостникъ?... Защо да се допуща, щото класическитѣ едновремешни шеги пакъ да се появяватъ между насъ?“ (В. Евр,, 1820 г., № XI).

Но въ туй време, когато поемата „Русланъ и Людмила“ направила такъвъ шумъ въ литературното общество, нейния авторъ вече не билъ въ Петербургъ и твърдѣ е възможно, че за успѣха на поемата наполовина е спомогнало именно това обстоятелство. Работата е тая, че — крайно чувствителенъ къмъ всичко, що го заграждало тогава — Пушкинъ не можелъ да остане глухъ къмъ онова кипѣние, съ което било преиспълнено нашето висше общество слѣдъ войната въ 1812 г. Не само съ пияници и распуснати хора се срѣщалъ Пушкинъ въ висшето общество и въ гвардейскитѣ кружоци. Покрай такива пропаднали хора, като Всеволожски или Якубовичъ, Пушкинъ се сближилъ и съ съвсѣмъ други личности, като Катенинъ, Н. И. Тургеневъ, Чаадаевъ, Раевски, Пущинъ и съ мн. др. хора, които горещо се увличали отъ общественитѣ въпроси на своето време. Той билъ вплетенъ въ една мрѣжа отъ политически кружоци и тайни дружества, които не го приемали въ своята срѣда, като го смѣтали за много лекомисленъ и суетенъ, но въ сѫщото време влияели върху неговитѣ мисли и възбуждали въ него желание да проникне въ тия кружоци и да стане тѣхенъ

членъ. И ето го, оскърбенъ отъ това непризнавание, Пушкинъ намислилъ да си спечели самостоятелно видно положение между тѣхъ и затова пусналъ много политически памфлети и епиграми, които бързо се пръскали изъ публиката, увеличавали неговата популярность, но заедно съ това правѣли положението на поета отъ день на день по-опасно. Пръснатитѣ въ обществото слухове, че билъ арестуванъ и наказанъ въ тайната канцелария, още повече подлѣли масло въ огъня. „Бѣхъ на 20 години въ 1820 г., — казва той въ една своя записка, писана по-късно, — нѣколко необмислени думи, нѣколко сатирически стихотворения накараха да обърнатъ внимание на мене. Пръсна се слухъ, че съмъ билъ виканъ въ тайната канцелария и тамъ ме били. Този слухъ отдавна билъ пръснатъ, преди да дойде до моитѣ уши. Азъ се счетохъ опозоренъ предъ свѣта, забъркахъ се, бихъ се — бѣхъ на 20 год.! Мислѣхъ си: дали да се самоубия или... Но въ първия случай азъ самъ щѣхъ да помогна да повѣрватъ още повече въ слуха, който ме опозоряваше; азъ нѣмаше да изгладя никаква обида азъ само щѣхъ да принеса жертва на общественото мнѣние, което презирахъ... Така си азъ мислѣхъ; съобщихъ това на единъ приятель, който напълно сподѣляше моитѣ мисли. Той ме съвѣтваше да се оправдая предъ правителството; азъ разбрахъ че това е бесполезно. Тогава азъ се рѣшихъ да покажа такава наглость, такова самохвалство и буйность въ моитѣ думи и съчинения, каквито трѣбваше,

за да накарамъ правителството да се отнася къмъ мене, като съ престжпникъ. Азъ искахъ да ме пратятъ въ Сибирь, за възстановление на честьта ми...“

Резултатътъ билъ тоя: единъ прекрасенъ день Пушкинъ билъ повиканъ при тогавашния петербургски генералъ-губернаторъ, гр. Милорадовичъ. „Когато докараха Пушкина, — казва И. И. Пущинъ, — гр. Милорадовичъ заповѣда на полициймейстера да иде у тѣхъ и да запечати всичкитѣ му книжа. Пушкинъ чу тази заповѣдь и каза: „Графе, напразно правите това. Тамъ нѣма да намѣрите, каквото търсите. Подобрѣ кажете да ми дадатъ перо и хартия, азъ ей-тука ще ви напиша всичко“. Милорадовичъ, трогнатъ отъ тази свободна откровеность, тържествено извика: „Ah! c' est chevaleresque“ и му стисна ржката. Пушкинъ сѣдна, написа всичкитѣ си контрабандни стихотворения и помоли дежурния адютантъ да ги занесе въ кабинета на графа. Слѣдъ това Пушкина го пуснаха да си иде и му казаха да чака друга заповѣдь“. Но Пушкинъ не се умири. Така напр. наскоро слѣдъ убийството на Берийския херцогъ въ театра той изваждалъ портрета на Лувеля и го показвалъ на своитѣ съсѣди. Оплакванията противъ него дошли най-сетнѣ до царя. Преданието увѣрява, че нѣкои предлагали да се заточи Пушкинъ въ Соловецки мънастиръ.

Но царьтъ отхвърлилъ тази строга мѣрка и, тъй като Пушкинъ билъ лицеистъ, той се обърналъ за съвѣтъ къмъ Енгелгарда. Като го

срѣщналъ въ царскоселската градина, Александъръ го поканилъ да се порасходи съ него.

— „Енгелгардъ, казалъ му той: Пушкинъ трѣбва да се заточи въ Сибирь. Той е наводнилъ Русия съ възмутителни стихотворения; всички младежи ги знаятъ наизустъ. Менѣ ми се харесва откровената му постжпка съ Милорадовича, но това не поправя работата". Енгелгардъ му отговорилъ: — „Както обичате, ваше величество; но вий ще ме простите, ако си позволя да кажа една дума за бившия мой въспитаникъ. Въ него се развива необикновенъ талантъ, който се нуждае отъ милость. Пушкинъ още отъ сега украшава съвременната ни литература, а за напредъ се има още по-голѣма надѣжда на него. Заточението може пагубно да подѣйствува върху буйния нравъ на момъка. Азъ мисля, господарю, че вашето великодушие по-добрѣ ще го вразуми".

Въ туй време Пушкинъ се завтекълъ при Карамзина, расправилъ му работата, искалъ съвѣтъ и помощь, като изслушалъ съ сълзи на очи приятелскитѣ укори и наставления. „Можете ли, казалъ Карамзинъ, поне да ми обѣщаете, че въ продължение на една година нѣма да напишите нищо противъ правителството? Иначе азъ ще излѣза лъжецъ, като моля за васъ и като говоря за вашето раскайване". Пушкинъ му далъ дума и я удържалъ: не порано отъ 1821 г. той испратилъ изъ Бесарабия безъ подписъ стихотворението „Кинжалъ". И. Я. Чаадаевъ отъ своя страна ходилъ при Карамзина и го молилъ да иде при императри-

цата Мар. Федоровна и при началника (по службата) на Пушкина, гр. Каподистрия. Но застжпничеството на Енгелгарда и на Карамзина можало само да смекчи, а не да отмѣни наказанието. Пушкинъ билъ, по-добрѣ казано, не заточенъ, а само премѣстенъ на служба въ комитета и, който се грижелъ, за колониститѣ въ южна Русия, който се намиралъ въ Екатеринославъ и билъ подъ вѣдомството на министерството на външнитѣ дѣла. Набърже той се приготвилъ за пжть, даже безъ да свари да се прости, както трѣбва, съ приятелитѣ си; до Царское Село го испратили двамата му другари — баронъ Делвигъ и М. Л. Яковлевъ. Родителитѣ му дали единъ вѣренъ слуга, по име Никита. На 5 май 1820 г. Пушкинъ излѣзълъ отъ Петербургъ.

IV.

Пушкинъ на югъ

1820 — 1824.

Пушкинъ не скърбѣлъ много, за дѣто напусналъ Петербургъ. Отъ една страна него, 20-годишенъ момъкъ, го увличало интересното положение на страдалецъ за идея, а отъ друга — той билъ увѣренъ, че неговото изгнание нѣма да трае дълго време. Въ червена риза съ поясъ, съ рунтава шапка, той ѣздилъ въ страшна жега съ пощенски кола по тъй нарѣчения бѣлоруски трактъ (за Могилевъ и Киевъ). Въ срѣдата на май той стигналъ въ Екатеринославль и съ писмо отъ гр. Каподистрия се представилъ на новия си началникъ Инзовъ. Още не сварилъ да се опомни въ новата си срѣда и ето че заболѣва: той настиналъ, като се кѫпалъ въ Днѣпъръ, и го заловила силна треска. Положението му никакъ не било за завиждание. Съвсѣмъ самичъкъ, той лѣжалъ на единъ дъсченъ диванъ въ една малка кѫщица, небръснатъ, блѣденъ, изсъхналъ. Въ такъвъ видъ го заварили неговитѣ петербургски познайници Раевски, които минали презъ Екатеринославль, за да идатъ въ Кавказъ. Ник. Ник. Раевски, ветеранъ отъ 1812-та година, който тогава командувалъ 4-й корпусъ отъ 1-а армия,

по молбата на сина си, се много заинтересувалъ отъ положението на болния поетъ и се рѣшилъ да го вземе съ себе си въ Кавказъ. Инзовъ не попречилъ на това и далъ на своя чиновникъ нѣколкомѣсечна отпуска. По този начинъ, Пушкинъ прекаралъ въ Екатеринославль само 2 недѣли и отъ този градъ въ неговата поетическа паметъ останълъ само единъ поетически образъ: два оковани разбойника, избѣгнали отъ екатеринославската тъмница, се спасили съ веригитѣ си, плувайки по Днѣпръ. Това происшествие по-сетнѣ станало тема за извѣстната поема на Пушкина — „Братя разбойници.“

Съ Раевски отивали въ Кавказъ, освѣнъ синътъ на Николая и военния лѣкарь Рудиковски, двѣтѣ му по-малки дъщери — Мария и София, тѣхната гувернантка мисъ Матенъ и тѣхната компанйонка. Има ли нужда да се казва, че това отивание въ Кавказъ много съживило и тѣлото, и духа на поета? Той оздравѣлъ отъ болѣстьта си и въ сѫщото време кавказската природа силно подѣйствувала върху неговото въображение и дала могѫщъ потикъ на неговото творчество. Още въ времето на това пѫтувание Пушкинъ намислилъ поемата „Кавказски плѣнникъ“ подъ живитѣ впечатлѣния на кавказския край. „Два мѣсеца азъ прекарахъ въ Кавказъ, — расправя Пушкинъ въ едно свое писмо до брата си, писано наскоро слѣдъ завръщанието му отъ тамъ, — банитѣ ми бѣха много нужни и твърдѣ много ми помогнаха, особно сѣрнитѣ горещи бани. Впрочемъ, азъ се

кжпахъ и въ топлитѣ сѣрно-кисели бани, въ желѣзни и студено-кисели бани. Всички тия цѣровитѣ извори се намиратъ на близу единъ отъ други въ послѣднитѣ расклонения на Кавказскитѣ планини. Жално ми е, драгий ми, дѣто ти не видѣ съ мене великолѣпната верига отъ тия планини, тѣхнитѣ ледни върхове, които изотдалече при ясната заря се виждатъ като чудни облаци, разноцвѣтни като джгата: жално ми е, дѣто не се искачва заедно съ мене на острия връхъ на петихълместия Бещу, Матука, Желѣзната планина, Каменната, Змийската. . . .“ Но ходението въ Кавказъ се ограничило съ минералнитѣ води: въобще, Пушкинъ тогава не влизалъ навжтрѣ въ Кавказъ и не видѣлъ ни Терекъ, ни Казбекъ. Въ началото на августъ нашитѣ пжтници прекратили кжпанието и заминали за южния брѣгъ на Кримъ, въ Юрзуфъ, дѣто се намирали другитѣ членове отъ семейството на Раевски. Това премистание и 3-недѣлното прекарване въ Юрзуфъ оставили въ Пушкина най-добритѣ спомени въ неговия животъ. Пжтуването имало всички удобства — изъ Керча до Юрзуфъ тѣ се качили на военен бригъ, даденъ на расположението на генерала. Тука, въ прелѣстната южна нощь, като се расхождалъ по кувертата, Пушкинъ създалъ своята елегия: „Угасна дневното свѣтило.“

Въ Юрзуфъ, ная-омайния кжтъ на южния кримски брѣгъ, цѣлото семейство на Раевски се било събрало. Тука най-напредъ Пушкинъ видѣлъ и се запозналъ съ двѣтѣ по-голѣми дъ-

щери на Раевски — Катерина Николаевна, която очудвала съ своя твърдъ характеръ и развития си, чисто мжжски умъ, — и Елена Николаевна, 16-годишно момиче, високо, стройно, съ прекрасни сини очи. Малко по-напредъ, въ време на отиванието въ Кавказъ, той се сближилъ съ голѣмия синъ на Раевски — Александръ, доста образованъ и уменъ и много се увличалъ отъ този човѣкъ. Изобщо, той много се сближилъ съ семейството на Раевски и въ своитѣ писма споменува само съ въсторгъ за живота си въ Юрзуфъ. „Неговия (на Раевски) голѣмъ синъ, — пише Пушкинъ на брата си, — ще бжде повече отъ извѣстенъ. Всичкитѣ дъщери на Раевски сж прелѣстна работа. Голѣмата е необикновена жена. Мисли си, дали азъ не съмъ билъ щастливъ: свободния, безгриженъ животъ въ срѣдата на едно мило семейство, животъ, какъвто азъ толкова обичамъ и отъ който никога нѣма да се насладишъ достатъчно; щастливо, южно небе, прелѣстенъ край, природа, която завладява въображението, планини, градини, море; драгий ми, моята любима надѣжда е пакъ да видя южния брѣгъ и семейството на Раевски“ . . . „Въ Юрзуфъ, — пише Пушкинъ на Делвига, — азъ живѣехъ безъ работа, кжпѣхъ се въ морето и ядѣхъ грозде. Азъ изведнажъ навикнахъ на южната природа и се наслаждавахъ отъ нея съ всичкото равнодушие и безгрижие на единъ неаполски lazzaroni. Азъ обичахъ да се събудя нощно време и да слушамъ цѣли часове морския шумъ. На двѣ крачки отъ кжщи растѣше

кипарисъ; всѣка сутрина азъ отивахъ при него и го обикнахъ.“ Къмъ споменитѣ за живота въ Юрзуфъ се отнася и оня женски образъ, който непрестайно се явява въ стихотворенията на Пушкина презъ него периодъ и го преслѣдва цѣли 3 год. до самата Одеса и чакъ тамъ се замѣня отъ други.

Но не само наслажденията отъ природата и влюбливостьта занимавали Пушкина. Въ къщи той намѣрилъ една стара библиотека, въ която Пушкинъ изведнажъ намѣрилъ съчиненията на Волтера и почналъ да ги препрочита. Въ сѫщото време подъ рѫководството на младитѣ Раевски той се практикувалъ въ английския езикъ и тази практика се състояла въ прочитание на Байрона. Запознаванието съ британския поетъ, който тогава владѣелъ мислитѣ и сърдцата на цѣла Европа, имало мощно влияние върху Пушкина и не само върху неговото поетическо творчество, но и върху всичкитѣ му мисли и цѣлия му животъ. Оная опозиционна страсть, която накарала да заточатъ Пушкина и която до сега имала повече характеръ на младежска буйность, отъ колкото нѣкаква сериозна идейна подкладка, сега се надъхва съ моденъ байронизмъ. Този байронизмъ на руска почва изведнажъ добилъ съвършенно особенъ характеръ. Политическата страна на байронизма тука била на заденъ планъ; а налице искачало гордото и презрително отрицание на всички традиционни обичаи, приличия и предразсѫдъци и стремление къмъ необуздана свобода на личностьта въ про-

явяването на дълбоки, силни и демонически страсти. Заминаването отъ Юрзуфъ въ Каменка (притежание на Равски-Давидови въ Киевска губерния), дѣто Пушкинъ намѣрилъ цѣлъ кружокъ отъ хора, надъхани съ байронизмъ (А. Раевски, В. Л. Давидовъ, кн. С. Г. Волконски, В. А Поджио), довършило развитието на байроновския духъ въ него. Каменка подчинила Пушкина съ тона на своитѣ сѫждения за лицата и предметитѣ, съ начина на мислението, който господствувалъ въ нея, съ начина за отнасяние къмъ живота и хората. Предъ никого Пушкинъ не се грижилъ толкова да блѣсне съ своя либерализмъ, съ свобода отъ предразсѫдъцитѣ, съ смѣлость на израженията и сѫжденията си, колкото предъ приятелитѣ, що оставилъ въ Каменка. Може да се каже, че Каменка постоянно се носѣла предъ неговитѣ очи и служила като орѫдие, което го държало до най-високитѣ върхове на руско-байроновското настроение.

Въ туй време, когато Пушкинъ пѫтувалъ, въ неговото външно положение станала нова промѣна. Вслѣдствие болѣстьта и отпуската на намѣстника въ Бесарабската область А. Н. Бахметева, неговата длъжность временно била възложена на Инзова, който се премѣстилъ въ Кишиневъ и премѣстилъ тамъ и комитета, що се грижелъ за колониститѣ въ южния край. По този начинъ, Пушкинъ трѣбвало да иде отъ Каменка въ Кишиневъ, дѣто се настанилъ въ кѫщата на самия Инзовъ. Тази нова обстановка напълно отговаряла за байроновското настроение на Пушкина. Населението на Киши-

невъ въ него време било много шарено и представлявало една картинна смѣсица отъ „племена, говори, състояние“. Тамъ на всѣка стжпка се срѣщали и евреи, и българи, и турци, и французи, и италианци. Възстанието на гърцитѣ испълнило града съ много гръцки и молдовански семейства, избѣгали отъ бъркотиитѣ на своитѣ отечества. Тѣхното присжтствие на Кишиневъ му придало силно источенъ характеръ, въ който европейската образованость и источното варварство се смисали оригинално и живописно. Пъстротата, шумътъ, разнообразието и пълната распуснатость на нравитѣ въ тогавашния Кишиневъ направили силно впечатлѣние на Пушкина: той обикналъ града, който напълно отговарялъ на неговото настроение.

Като се смѣсилъ съ тази шарена тълпа, Пушкинъ прекарвалъ единъ животъ, пъленъ съ развлѣчения, шумни пиршества, заобикаляние на жени, караници, дуели и всѣкакви приключения. Не се минавало многобройно събрание или игра на карти, дѣто да не се явявалъ и Пушкинъ, невчесанъ, небръснатъ, съ молдовански фесъ на главата, съ кадифени шалвари и съ желѣзна пръчка въ ржка, — въобще, въ най-живописенъ костюмъ, който съ своята нескопосность докарвалъ въ ужасъ префиненитѣ кишиневски чиновници. Немилостивото присмивание, готовностьта всѣка минута да се забрави и да се сбие, направили да се явятъ въ града много врагове и недоброжелатели на Пушкина. Солиднитѣ и благопристойни хора го гледали съ негодувание, като единъ смѣлъ отрицатель

на всичко свето, като нѣкакво чудовище. Даже се пръснал единъ шеговитъ прекоръ за Пушкина, измисленъ отъ нѣкой подигравачъ, — бѣсъ арабски (каламбуръ на думата бесарабски.) Слѣдъ два дуела (съ З. за карти и съ Старова за какво да се танцува — валсъ или мазурка) и дивия скандалъ съ молдованина Балшъ, отъ Пушкина захванали да се боятъ, като отъ единъ побойникъ и скандалджия. А въ туй време добрия и мекия Инзовъ се отнасялъ къмъ своя нетърпимъ подчиненъ чисто по бащински. Той го кастрилъ слѣдъ всѣка лудория, наказвалъ го съ арести, даже поставялъ войници да го пазятъ въ кѫщи или пъкъ го испращалъ въ командировка. Така напр. въ втората половина на 1822 г., слѣдъ една буйна картоиграчна кавга, въ време на която Пушкинъ си събулъ обувката и ударилъ съ нейния токъ своя противникъ по лицето, той билъ испратенъ въ Измаилъ и тогава, като срѣщналъ изъ пѫтя единъ цигански таборъ, присъединилъ се къмъ него и извѣстно време се скиталъ съ циганитѣ

Около 3 год. Пушкинъ прекарвалъ такъвъ животъ въ Кишиневъ, като често ходилъ въ Киевъ, Каменка, Одеса и степьта. На 28 май 1823 г. Инзовъ предалъ длъжностьта новоросийски генералъ-губернаторъ на новъ началникъ, М. С. Воронцовъ. Тогава било съединено въ една власть и управлението на Бесарабия; административенъ центръ станала Одеса, дѣто се премѣстилъ и Пушкинъ, зачисленъ въ канцеларията на генералъ-губернатора. Отна-

чало Пушкинъ се много зарадвалъ на това премѣствание. Привличалъ го животътъ въ Одеса, шуменъ крайморски градъ съ италианска опера, богати и образовани търговци, руски и чуждестранни пжтници, най-сетнѣ — млади, способни чиновници, които надошли въ него край, избрани отъ Воронцова. Всичко това обѣщавало на Пушкина много нови развлѣчения, занятия и свръзки, каквито Кишиневъ вече не е можалъ да даде, слѣдъ като изгубилъ значението на административенъ центръ. Но младия поетъ скоро трѣбвало горчиво да се разочарува. Тука вече нѣмало нито поменъ за оная свобода, простота и фамилнарность на отношенията къмъ службата, като въ Кишиневъ. Новия началникъ съ блѣскава свита отъ чиновници и адютанти изведнажъ се поставилъ като центръ на управляваната страна. Токущо придобития край за първи пжть видѣлъ властьта съ всичкитѣ ѝ атрибути на блѣсъка и силата. Отъ подчиненитѣ най-напредъ поискали бюрократическа *„редовность“* въ начина на мислитѣ, вънкашно приличие въ формитѣ на живота и преданность къмъ службата, олицетворена въ главата на управлението. Очевидно е, че Пушкинъ не е можалъ да удовлетвори всички тия изисквания и въ сжщото време виждалъ, че хиляди очи слѣдятъ неговитѣ думи и постжпки само отъ побуждението да наблюдаватъ едно явление, което неподхождало къмъ общия строй; той се изгубвалъ въ този свѣтъ на приличието, на вѣжливото, дружелюбно коварство и на студеното презрѣние

къмъ всички негови вълнения, макаръ тѣ и да излизатъ отъ благородното движение на сърдцето му. Отначало той се мжчилъ да се приспособи къмъ новата сфера: остригалъ се, посконтилъ се, поочистилъ се; но това не било достатъчно: въ сжщность той пакъ си останалъ страстенъ, необузданъ и се увличалъ, а не билъ ревностенъ и стѣгнатъ бюрократъ, какъвто искали да го видатъ. Извѣстно е враждебното отношение на Пушкина въ командировката, на която Воронцовъ го испратилъ — да изслѣдва, какво сж направили скакалцитѣ въ южнитѣ степи на Новорусия. Командировката била измислена отъ Воронцова съ цѣль да даде на Пушкина случай да се отличи по службата, а Пушкинъ мислилъ, че искатъ да се подиграватъ съ него. Всѣки знае, какъвъ шеговитъ рапортъ въ стихове далъ Пушкинъ за скакалцитѣ:

Саранча летѣла, летѣла
И сѣла.
Сидѣла, сидѣла — все съѣла
И вновь улетѣла.

(Скакалцитѣ хвърчаха, хвърчаха и кацнаха. Чакаха, до като испоядоха всичко, и пакъ хвръкнаха).

Самолюбието на Пушкина най-много се оскърбявало отъ обстоятелството, дѣто Воронцовъ съвсѣмъ забравялъ, че той е поетъ, и гледалъ на него само като на чиновникъ. И свършва се работата съ това, че Пушкинъ, слѣдъ като дълго време сдържалъ негодуванието си, най-подиръ избухналъ и разлѣлъ въ одес-

кото общество цѣлъ потокъ отъ прозаически и стихотворни серказми противъ своя началникъ. Тия сарказми дошли до ушитѣ на Воронцова и на 23 мартъ 1824 г. той се обърналъ къмъ управляющия министерството на външнитѣ дѣла, гр. Неселроде, съ молба да доложи на царя, че е необходимо да се махне Пушкинъ отъ Одеса. Въ началото на писмото гр. Воронцовъ казва, че заварилъ Пушкина въ Одеса и отъ тогава не е ималъ причини да се оплаче отъ него, а напротивъ — длъженъ е да каже, че той забѣлѣзва въ него старание да бжде скроменъ и въздържанъ, не като по-напредъ. А сега той ходатайствува за неговото премистание само отъ съчувствие къмъ единъ младъ човѣкъ не безъ талантъ и отъ желание да го избави отъ послѣдствията на главния му порокъ — самолюбието. „Тука има много хора, — пише гр. Воронцовъ; — а по случай на морскитѣ бани числото имъ ще се увеличи още повече; тѣ, като въсторжени поклонници на неговата поезия, се стараятъ да му покажатъ своето приятелство и съчувствие съ извънмѣрни хвалби и така му правятъ лоша услуга, тъй като спомагатъ да се замъгли главата му и да се признае за отличенъ писатель, когато той, въ сжщность, е само слабъ подражатель на не съвсѣмъ почтенъ образецъ — лордъ Байрона — и само съ трудъ и дълго изучвание на истинско великитѣ класически поети би могълъ да оплодотвори своитѣ щастливи способности, които не могатъ да му се откажатъ... Ето защо е необходимо да се махне отъ Одеса. Повръщанието му пакъ

въ Кишиневъ при генералъ Инзова нищо нѣма да помогне, тъй като Пушкинъ пакъ би останалъ въ Одеса и то безъ надзоръ, пъкъ и въ Кишиневъ той би ималъ между младитѣ гърци и българи мнòго лоши примѣри. Само въ нѣкоя губерния той би могълъ да намѣри по-безопасно общество и повече време за усъвършенствуване на своя талантъ и да се избави отъ врѣдното влияние на ласкателството и отъ заразителнитѣ крайни и опасни идеи". А въ края на писмото си гр. Воронцовъ исказва твърда надѣжда, какъ нѣма да си помислятъ, че той осѫжда или порицава Пушкина.

Но не сварило още това писмо да се получи до Петербургъ и ето че ново дѣло се отваря на Пушкина. Малко по-рано поетътъ написалъ писмо до единъ свой приятель, въ което се намирали и тия редове: „Чета библията; светия духъ ми се харесва понѣкога, но предпочитамъ Гете и Шекспира. Искашъ ли да знаешъ, какво правя? Пиша пъстри строфи отъ една романтическа поема и вземамъ уроци по чистия атеизмъ. Тука има единъ англичанинъ — глухъ философъ и единствения уменъ атей, какъвто съмъ срѣщалъ. Той е написалъ хиляда листа, за да докаже qu'il ne peut exister d'être intelligent créateur et régulateur, като унищсжава пѫтйомъ слабитѣ доказателства за безсмъртието на душата. Тази система не е толкози утѣшителна, колкото се мисли обикновено, но — за жалость — тя повече отъ правдоподобна".

Това писмо било уловено по пощата и неизвѣстно какъ се било распространило въ пре-

писъ изъ Москва. Можите си представи, въ какво негодувание то е докарало тогавашното мистическо началство. И ето че на 11 юлий 1824 г. графъ Неселроде пратилъ на гр. Воронцова тоя отговоръ:

„Графе! Азъ предадахъ на императора да разгледа писмата, които ваше сиятелство ми испратихте по поводъ на колежския секретарь Пушкина. Негово величество напълно се съгласи съ вашето предположение за неговото отстранение отъ Одеса, слѣдъ като разгледа основателнитѣ доводи, на които вий основавате вашитѣ предположения, подкрѣпени въ туй време съ други свѣдения за този човѣкъ, получени отъ негово величество. За жалость, всичко доказва, че той твърдѣ силно е надъханъ съ врѣднитѣ начала, тъй пагубно показани при първото му влизание въ общественото поприще. Вий ще се убѣдите въ това отъ приложеното тука писмо. Нег. вел. ми поржча да ви го препратя; за него се научила московската полиция, тъй като то минавало отъ ржка на ржка и всички знаели за него. Вслѣдствие на това, негово величество ми заповѣда да накажа Пушкина по закона, като го исключа изъ списъцитѣ на чиновницитѣ отъ министерството на външнитѣ дѣла за лошо поведение. Впрочемъ, нег. вел. не е съгласенъ да се остави Пушкинъ съвършенно безъ надзоръ, тъй като, въсползуванъ отъ независимото си положение, не ще съмнѣние, че той все повече и повече ще распространява своитѣ врѣдни идеи и ще принуди началството да употрѣби противъ него

най-строги мѣрки. За да се избѣгнатъ, до колкото е възможно, тия послѣдствия, императорътъ мисли, че въ тоя случай не бива да се свърши работата само съ неговата отставка. но намира за необходимо неговото отстранение въ чифлика на родителитѣ му, Псковска губ., подъ надзора на мѣстното началство. В. сият. не ще се забави да съобщи на Пушкина това рѣшение, което той точно трѣбва да испълни, и да го испратите незабавно въ Псковъ, слѣдъ като му дадете пѫтни пари".

Гр. Воронцовъ получилъ това предписание въ Кримъ, дѣто пѫтувалъ, и билъ тогава заболѣлъ отъ треска. По негова заповѣдь, управляющия дѣлата на неговата походна канцелария, А. И. Левшинъ, предалъ на тогавашния Одески градоначалникъ. гр. А. Д. Гуревъ, да испълни височайшата воля. Така се свършила годишната служба на Пушкина въ свитата на графъ Воронцова.

Но не трѣбва да се мисли, че всички горѣизложени митарства и приключения сѫ исчерпвали Пушкинова животъ на югъ. По съвършенно справедливата и единодушна забѣлѣжка на всичкитѣ му биобрафи, Пушкинъ постоянно е живѣлъ единъ видъ двоенъ животъ, като че ли въ него подъ една тѣлесна покривка сѫ били съединени двама души, които никакъ не си приличали; когато единътъ Пушкинъ, гордъ, високомѣренъ, пустославенъ денди, буенъ побойникъ, картоиграчъ и женкарь, прекарвалъ живота си въ непрестайни оргии, — другия Пушкинъ, скроменъ и даже свѣнливъ, съ нѣжна и

любяща душа, очудвалъ съ своето трудолюбие и съ плодовитостьта на своята умствена дѣятелность. Може положително да се каже, че той е поглъщалъ всички книги, които му се попаднѣли на ржка и въ Киевъ — у Раевски, и въ Каменка — у Давидови, и въ Кишиневъ — у Инзова, у Орлова, Пущина, И. П. Липранди. Той не се задоволявалъ само съ прочитъ, а правѣлъ голѣми извлѣчения отъ книгитѣ. Въ сжщото време той събиралъ народни пѣсни, легенди, етнографически документи. А въ послѣдно време на югъ страстьта му да събира книги се развила до толкова, щото той се сравнявалъ съ единъ стъкларъ, който троши богатството си за купувание на необходимитѣ му алмази. Голѣма часть отъ неговитѣ пари отивала за книги, и превъсходната библиотека, която той оставилъ слѣдъ смъртьта си, свидѣтелствува за разнообразностьта и основателностьта на неговото четение. Между другото той сварилъ да се изучи по английски и довършилъ изучванието на италианския езикъ. Съ жадность той слѣдилъ вървежа на гръцкото възраждание и даже си държалъ дневникъ за неговитѣ събития. — Като не се задоволявалъ само съ книги, споредъ думитѣ на И. П. Липранди, Пушкинъ прибѣгвалъ даже до хитрость за попълвание на свѣденията, що му липсвали: той искуствено възбуждалъ да се препиратъ хора, по-компетентни въ интересни за него въпроси, и сетнѣ се ползувалъ отъ препирнята, за да си достави нужнитѣ съчинения.

Колко плодовито е било неговото твор-

чество тогава, може да се сѫди по това, че за 4-годишно прекарване на югъ той е написалъ, освѣнъ много лирически стихотворения, всички поеми съ байроновски стилъ: въ 1821 г. — „Кавказски плѣнникъ“ и „Братя разбойници“, въ 1822 г. — „Бахчисарайски фонтанъ“, въ 1824 г. — „Цигани“; покрай всичко това въ 1823 г. той вече написалъ първата глава отъ „Евгений Онѣгинъ“. Освѣнъ това, по тетрадитѣ, що сѫ останали слѣдъ смъртьта на Пушкина, може да се сѫди, че въ разгара на своето байроновско свободомислие той намислилъ да напише една политическа трагедия „Вадимъ“, като предполагалъ да представи въ нея съзаклятието и възстанието на „славянскитѣ племена“ противъ чуждоплеменното иго; съ името Вадимъ той искалъ да напомни извѣстната трагедия на Княжнина, която се удостоила съ официално преслѣдване въ миналия вѣкъ; и найсетнѣ — той искалъ да открие ерата на мѫжественитѣ Алфиеровски трагедии въ руската литература, намѣсто любовнитѣ класически, които царували въ нея. Цѣлото съдържание на новата трагедия трѣбвало да се върти около движението на народнитѣ маси и да служи като апотеоза за гражданскитѣ доблести на тѣхния рѫководитель Вадимъ. *„Славянскитѣ племена“* и *„чуждоплеменницитѣ“* тука съставлявали просто една много прозрачна алегория, презъ която лесно можели да се распознаятъ истинскитѣ дѣйци и истинскитѣ врагове, подразбирани отъ трагенията. Сѫщитѣ тетради свидѣтелствуватъ, че още тогава Пушкинъ почналъ

да пише една сатирическа поема, дѣйствието ни която трѣбвало да става въ ада, при двореца на сатаната. Най-сетнѣ, къмъ 1822 г. трѣбва да се отнесе и оная ржкописна поема, която очевидно е била вдъхната отъ прочитанието на Волтера и която по-сетнѣ го накарала много да се кае, понеже му навлѣкла неприятности отъ страна на духовенството.

Като се намиралъ подъ влиянието на Байрона и на Ан. Шенйе и като се увличалъ отъ Овидия и сравнявалъ своята участь съ участьта на стария изгнанникъ, заточенъ на сжщитѣ брѣгове на Дунавъ, — въ сжщото време Пушкинъ самъ не забѣлѣзвалъ, какъ той ставалъ съвършенно самобитенъ народенъ руски художникъ. Въ всѣко ново негово произведение все повече и повече се проявлвало едно съвършенно ново направление, за което тогава у насъ никой и не мислилъ. И наистина, когато приятелитѣ и привърженицитѣ на Пушкина го туряли начело на руския романтизмъ; когато Пушкинъ въ гореща преписка съ приятелитѣ си (Бестужевъ, Рилѣевъ, Делвигъ, кн. Вяземски), като разсжждавалъ за най-интереснитѣ въ тогавашно време литературни въпроси и за задачата на критиката, бъркалъ се въ опредѣлението на сжщия този романтизмъ, начело на който го поставяли, — никой тогава и не си помислялъ, че не романтизмътъ съставлява главната сила и достойнство на новитѣ Пушкинови произведения, ами тѣхната непосрѣдствена, жизнена свръзка съ околния животъ

на поета. Но думата *реализмъ* тогава още не е била произнесена въ нашата литература.

И наистина, всичкото обновление, което Пушкинъ е внесълъ въ нашата литература, и цѣлия превратъ, който той е направилъ, сѫ се състоели главно въ това, че по самата си природа Пушкинъ ималъ силна реална чуткость. Още отъ вървитѣ си крачки, вече въ лицейскитѣ си стихотворения той твори повечето пѫти подъ непосрѣдственитѣ впечатлѣния на живота. Сѫщото нѣщо ний видѣхме и въ втория периодъ на неговата литературна дѣятелность — байронически. И тука постоянно наддѣляватъ живитѣ впечатлѣния, измистатъ чуждитѣ, заети отъ другадѣ вѣения. На тия живи впечатлѣния Пушкинъ длъжи най-хубавитѣ работи, които е създалъ въ този периодъ. Като слѣдите неговия животъ въ свръзка съ творчеството му, вий виждате, какъ самия животъ непосрѣдствено му внушава неговитѣ създания: подъ впечатлѣнието отъ Кавказъ се явява „Кавказски плѣнникъ“, на Кримъ Пушкинъ длъжалъ „Бахчисарайски фонтанъ“, поемата „Цигани“ се длъжала на отиванието въ Измаилъ. — Сетнѣ, обърнѣте внимание върху онова, което е най-хубаво, най-художествено и омайно въ всички тия поеми. Разбира се, че не сѫ характеритѣ на героитѣ, бесцвѣтни и отвлѣчени, внушени отъ влиянието на Байрона, а живитѣ картини на мѣстната природа и на живота. Реализмътъ още тогава до толкова е съставлявалъ главната сѫщность на неговия гений, щото всѣки пѫть, когато е напущалъ реална-

та почва, той е захващалъ да се мжчи въ напразни усилия да създаде нѣщо и творчеството му се изгубвало. Съ това се обяснява, защо той не е можалъ да създаде трагедията „Вадимъ“ и сатирическата поема изъ адския животъ; най-сетнѣ, знае се, че и поемата „Братя разбойници“ Пушкинъ не е досвършилъ и я изгорилъ, а онова, което ний имаме подъ това название, е само единъ откжслекъ, спазенъ отъ Н. Н. Раевски. Тука Пушкинъ не сполучилъ именно защото е нѣмалъ живи бои, непосрѣдствено навѣени отъ дѣйствителностьта, и е трѣбвало да създава отвлѣчено. Въ „Евгений Онѣгинъ“ той вече съзнателно стжпва на реална почва. Когато се появила първата глава на романа още въ ржкописъ, приятелитѣ на Пушкина я смѣтнали за подражение на Байроновия Донъ-Жаунъ; но Пушкинъ горещо възстаналъ противъ това мнѣние, като възразявалъ, че нѣма нищо общо между Онѣгина и Донъ-Жуана; че той и не мислилъ за байроновската сатира; че първата глава на романа е само всжпление, отъ което той е доволенъ, че трѣбва да се чакатъ другитѣ глави, да се види, какво ще бжде по-нататъкъ, а по-нататъкъ още тогава предъ очитѣ му минавали картинитѣ на руския животъ съ всичкитѣ му особености. Най-сетнѣ, въ сжщия периодъ отъ живота си Пушкинъ почналъ да съзнава, че може да преживѣва безъ служба, безъ покровителство на властитѣ и безъ външна поддържка, само съ литературенъ трудъ. До тогава неговитѣ стихове му давали много малко пари.

„Русланъ“ и „К. плѣнникъ“ го оставили съ празни ржцѣ. Издателтъ на послѣдния, Гнѣдичъ, се расправилъ съ Пушкина, като му испратилъ 550 кн. р. и единъ екземпляръ отъ поемата. Съ „Бахч. фонтанъ“ не било така. Него го издалъ кн. Вяземски, като написалъ, както се знае, своя остроуменъ предговоръ, и наскоро слѣдъ излизанието на книжката испратилъ на Пушкина въ Одеса 3000 кн. р. и то, както се види, не се задоволилъ съ това.

V.

Пушкинъ въ Михайловско.

1824 — 1826.

Пушкинъ излѣзълъ отъ Одеса на 30 юлий 1824 г., като получилъ 389 р. пжтни пари и 150 р. недоисплатена заплата. Той далъ задължение съ подписа си, че ще мине презъ Николаевъ, Елизаветоградъ, Кременчугъ, Черниговъ и Витебскъ, за да иде до мѣстоназначението си, и то безъ да се спира на нѣкждѣ. Този маршрутъ билъ съставенъ съ явната цѣль да не мине Пушкинъ презъ Киевъ и да се не види съ ония полски и руски познайници, които е можелъ да срѣщне.

Пушкинъ пжтувалъ бърже и точно испълнявалъ своето задължение. Споредъ донесението на Псковската земска полиция, на 9 августъ той вече пристигналъ въ Михайловско, дѣто го чакали домашнитѣ му — баща, майка, братъ и сестра. Но не била радостна срѣщата на сина съ родителитѣ му, които не го били виждали нѣколко години. Страхливия баща на Пушкина и неговата съпруга се оплашили и за себе си, и за другитѣ членове на семейството, като си помислили, че при тѣхъ се намира единъ човѣкъ гоненъ отъ властьта и то за атеизмъ. Съ ужасъ тѣ гледали, какъ поетътъ

се сближилъ съ по-малкия си братъ и съ сестра си, като се боели, че и тѣхъ той ще направи безбожници. Въ туй време началникътъ на края, маркизъ Паулучи, заповѣдалъ на Опочецкия окръженъ (уѣзденъ) предводитель на дворянството, Пещуровъ, да покани бащата на Пушкина да надзирава постжпкитѣ на сина си, като се обѣщалъ, че ако се съгласи, той нѣма да назначава никого другиго за надзоръ. С. Львовичъ ималъ слабостьта да приеме това предложение, и какво излѣзло отъ това, може да се сжди по долното писмо на Пушкина до Жуковски (31 окт. 1824 г.):

„Милий ми, прибѣгвамъ до тебе. Помисли си въ какво положение съмъ! Когато дойдохъ тука, мене ме посрѣщнаха най-добрѣ, но скоро се промѣни всичко. Баща ми, оплашенъ отъ моето заточение, непрестайно казваше, че и него го чака сжщата участь. Пещуровъ, назначенъ да ме наглежда, имаше безсрамието да предложи на баща ми да распечатва моята кореспонденция, т. е, да ме шпионира. Сприхавостьта и раздразнителната чувствителность на баща ми не ми позволяваха да се обясня съ него; азъ рѣшихъ да мълча... Баща ми почна да се кара на брата ми, че съмъ му проповѣдвалъ безбожие. Азъ пакъ мълчахъ. Получаватъ нѣкакво писмено распореждание за мене. Най-сетнѣ, за да се отърва отъ тоа тежко положение, отивамъ при баща си и искамъ позволение да му поговоря искренно — сетнѣ нито думица... Баща ми се разсърди. Азъ се поклонихъ, качихъ се на коня и зами-

нахъ. Баща ми повиква братъ ми и му заповѣдва да нѣма сношения avec ce monstre, ce fils dénaturé. Жуковски, помисли си, какво ми е положението и сѫдѝ. Главата ми пламна, когато научихъ всичко това. Отивамъ при баща си: заварвамъ го въ спалнята и му издумвамъ всичко, каквото се е набирало въ сърдцето ми отъ три мѣсеца насамъ; свършвамъ съ туй, че *му говоря за послѣденъ пѫть*. Баща ми, въспользуванъ отъ това, че нѣма свидѣтели, искача и расправя на цѣлата кѫща, че съмъ го *билъ*... Сетнѣ, че съмъ *искалъ да го бия*!.. Предъ тебе не се оправдавамъ. Но какво той иска отъ мене съ това криминално обвинение? — Сибирски рудници ли или отнемание на честьта? Избави ме, било съ крѣпостенъ затворъ, било съ Соловецки мънастирь. Не ти расправямъ, какво си теглятъ зарадъ мене братъ ми и сестра ми. Още веднажъ, избави ме. Побързай, цѣлата кѫща знае обвинението на баща му. Никой не вѣрва, но всички го повтарятъ. Съсѣдитѣ знаятъ. Азъ не искамъ да се расправямъ съ тѣхъ. Ще чуе правителството: смѣтни, какво ще стане. Пъкъ и сѫдъ за мене нѣма. Азъ съмъ „hors de lois."

Въ сѫщото време Пушкинъ писалъ на псковския губернаторъ Бор. Ант. Адрекасъ:

„П. г. Борисъ Антоновичъ! Господаръ-императорътъ височайше благоволи да ме испрати въ чифлика на родителитѣ ми, за да утѣши тѣхната тѫга и да смекчи участьта на сина имъ. Но баща ми взе присърдце важнитѣ обвинения на правителството и тѣ раздразниха

неговата подозрителность и нѣжната му любовь къмъ другитѣ дѣца. За неговото и за собственото си спокойствие азъ се рѣшавамъ да моля негово имп. вел. да благоволи и ме премѣсти въ нѣкоя своя крѣпость. Очаквамъ тази послѣдня милость отъ ходатайството на ваше превъсходителство.“

Съвѣтитѣ на Жуковски или урокътъ, що получилъ отъ сина си, подѣйствували върху С. Лвовича и той, като заминалъ наскоро съ цѣлото си семейство отъ Михайловско въ Петербургъ, отъ тамъ испратилъ своя отказъ отъ възложената на него длъжность да наглежда сина си. Ала скарването между бащата и сина траяло до 1828 г., когато тѣ се помирили благодарение усилията на Делвига и особно на обстоятелството, че Пушкинъ е билъ освободенъ отъ надзоръ и ласкаво приетъ отъ младия императоръ. Така че С. Лвовичъ вече втори пѫть се помирявалъ съ сина си само благодарение на неговитѣ успѣхи.

Сега Пушкинъ останалъ самичъкъ въ Михайловско презъ цѣлата зима на 1824—1825 г. Надзорътъ пакъ преминалъ върху Пещурова, а за религиозно рѫководство билъ назначенъ настоятельтъ на близкия светогорски мънастирь, (3 килом. надалечъ отъ Михайловско), единъ простъ, добъръ и (както го описва И. И. Пущинъ) съ кестъневи косми и дребенъ растъ калугеринъ, който сегисъ-тогисъ посѣщавалъ поета въ село.

Презъ октомврий 1824 г. Пушкинъ официално билъ повиканъ въ Псковъ, за да се

представи на мѣстното началство. Останало е предание въ тоя градъ, че тогава той ходилъ по пазаря и по частни кжщи въ селски дрѣхи, което очудвало всички жители. Не се знае, дали той е правилъ това за изучвание на народа или пъкъ то е било сжщото шегобийство, което го карало да носи източни костюми въ Кишиневъ. Има и други анекдотъ: на годишнина отъ смъртьта на Байрона Пушкинъ отишълъ въ Светогорския мънастирь при своя духовенъ опекунъ и отслужилъ тамъ панихида.

Животътъ на Пушкина въ село напомнюва живота на Онѣгина въ IV глава на романа. И той като него ставалъ рано и завчасъ бързалъ да иде на рѣката подъ баиря и да се окжпи. Зимно време той, като Онѣгина, преди да закуси, сѣдалъ въ една вана съ ледъ. Сутриньта той посвещавалъ на литературни занятия: творчество и подготовителни трудове, прочитъ, извлѣчения, планове. Есенно време, въ тази епоха на най-силната му производителность, той вземалъ особни мѣрки противъ разсѣеностьта и въобще презъ хубавитѣ дни или не ставалъ отъ лѣглото си, или пъкъ не се обличалъ до обѣдъ. Споредъ забѣлѣжката на единъ неговъ приятель, той и въ столицитѣ оставялъ да испълни творческитѣ си замисли есенно време въ село и въ нѣколко мѣсеца влажно време той ги досвършвалъ. Пушкинъ билъ неуморимъ пѣшеходецъ и много ѣздилъ на конь, но въ всичкитѣ му расходки поезията никога не го изоставяла. Самъ той расказвалъ, че на езерото се забавлявалъ да плаши дивитѣ

юрдечки съ своитѣ сладкозвучни строфи. Ако му се случвало да остане въ кѫщи безъ работа и безъ гости, той играелъ съ двѣ топки на билярдъ самъ, а дългитѣ зимни вечери прекарвалъ въ разговори съ своята дойка Арина Радионовна. Той посветявалъ почтенната бабичка въ всичкитѣ тайни на своя гений. Ар. Радионовна била посрѣдница въ неговитѣ сношения съ рускитѣ приказки, рѫководителка въ изучвание на повѣрията, обичаитѣ и самитѣ приеми на народа, съ каквито той пристѫпвалъ къмъ измислюванието и поезията. Пушкинъ се произнасялъ за дойката като за послѣденъ свой наставникъ и казвалъ, че на тази учителка той много длъжи поправката на недостатъцитѣ въ своето първоначално, французско възпитание.

Два километра надалечъ отъ Михайловско се намира село Тригорско, дѣто живѣело доброто и благородно семейство на Пр. Ал. Осипова, съ което Пушкинъ се намиралъ въ постоянни сношения, често пѫти обѣдвалъ тамъ, отбивалъ се тамъ въ време на расходка и прекарвалъ цѣли дни, като се ползувалъ отъ искрената дружба и приятелство на всички членове отъ семейството. Той посветилъ на Пр. Ос. Осипова своитѣ подражания на корана, написани, може да се каже, предъ нейнитѣ очи. И въобще, това семейство дѣйствувало успокоително върху Пушкина. Въ него той срѣщалъ и строгъ умъ, и расцъвтѣла младость, и игривостьта на дѣтинската възрасть; уморенъ отъ увлѣченията въ първата епоха на своя животъ, Пушкинъ намиралъ удоволствие въ тихото чувство и ис-

крената веселость: грациозната гримаса и дѣтинската игривость му се харесвали и го развличали. Двѣтѣ голѣми дъщери на Осиповна отъ първия ѝ мѫжъ, Ана и Евпраксия Вулфъ, съставлявали такава противоположность една на друга, каквато виждаме между Татяна и Олга въ „Евг. Онѣгинъ.“ Подозиратъ, че Пушкинъ е написалъ своитѣ безсмъртни типове, като съзерцавалъ тия двѣ госпожици. Освѣнъ тѣхъ, тука имало още многобройни братовчедки, напр. Ана Ивановна, по-сетнѣ Трувенеръ (въ семейството я наричали Netty); Ана Петровна Кернъ, която е оставила записки за своето познайнство съ Пушкина; Алек. Ив. Осипова (Алина), братовчедка на Веляшева; тѣ всички били удостоени отъ Пушкина съ стихотворни признания, похвали, обяснения и пр.

Но Пушкинъ си оставалъ студенъ зритель на всички вълнения въ този миренъ селски животъ, малко участие вземалъ въ тѣхнитѣ работи; мисъльта му постоянно живѣела въ далечния, неотдавна напуснатъ край. Винаги било събитие въ усамотеното Михайловско да получи писмо отъ Одеса, нашерено съ сѫщитѣ кабалистически знакове, каквито се намирали и на пръстена му. Тогава Пушкинъ се затварялъ въ стаята си, никѫдѣ не излизалъ и никого не пущалъ при себе си. Паметникъ за настроението на поета въ тия случаи е стихотворението „Изгореното писмо“ (1825 г.).

Въ сѫщото време еднообразието на селския животъ толкова мѫчило Пушкина, щото той постоянно се стремѣлъ да се истръгне изъ

своето заточение и мечтаелъ да избѣга въ странство. Още въ Одеса Пушкинъ намислилъ да бѣга; това се вижда отъ стихотворението му „Къмъ морето“ (1824 г.), дѣто се казва, че само страстьта е приковала автора къмъ брѣга и му попречила да нареди едно *„поетическо избѣгване“* и така да отговори на съблазнителнитѣ призиви отъ страна на *„свободната стихия.“* Сетнѣ въ едно писмо до брата си Левъ Серг. презъ есеньта 1824 г., писано въ Одеса, Пушкинъ казва, че два пѫти той е молилъ да му дадатъ задгранична отпуска отъ южна Русия и двата пѫти сѫ му отказвали. „Остава само, — прибавя той, — да взема тихичко бастуня и шапката си и да ида да разгледамъ Цариградъ. Не мога вече да търпя светата Русия.“ Въ Михайловско той постоянно правилъ планове за избѣгване. Голѣмия синъ на Осипова, дерптския студентъ А. Н. Вулфъ, който почти всѣка зимна и лѣтна ваканция прекарвалъ въ село, му помагалъ: той билъ посветенъ изведнажъ въ плановетѣ на Пушкина. Отначало Вулфъ искалъ да иде въ странство и предлагалъ да вземе Пушкина съ себе си като слуга. Но сетнѣ, като видѣли, че тази фантастична мисъль не може да се испълни лесно, приятелитѣ съставили новъ планъ. Пушкинъ намислилъ да каже, че ужъ има аневризмъ и се обърналъ чрезъ домашнитѣ си съ молба до висшитѣ власти за разрѣшение да иде въ Дерптъ да се цѣри при дерптския професоръ по хирургията И. Ф. Майеръ (роднина на Жуковски). Приятелитѣ си мислили, че изъ Дерптъ

много лесно може да се одуха въ странство. Но и този планъ не се осѫществилъ, тъй като Пушкинъ получилъ разрѣшение да иде да се цѣри не по-далечъ отъ Псковъ.

Всичко това ставало презъ септемврий и октомврий 1825 г. и въ тия мечти и опитвания дошълъ 14 декемврий. Пушкинъ се намиралъ въ Трироговско, когато единъ отъ слугитѣ на Осипова се върналъ изъ Петербургъ съ извѣстие, че тамъ има бунтъ, че пѫтищата сѫ завардени отъ войската и че той самъ едвамъ си пробилъ пѫть презъ нея съ пощенска кола. Пушкинъ страшно поблѣднѣлъ, като чулъ новината, посѣдѣлъ криво-лѣво до вечерьта и заминалъ за Михайловско.

Цѣла нощь той прекаралъ въ тревожни размишления, какво трѣбва да прави. Той мислѣлъ, че е необходимо да иде по-скоро между новитѣ хора, които имали нужда сега отъ помощь и съвѣтъ. И ето го, безъ да се бави, на другия день рано сутриньта Пушкинъ вече излѣзълъ отъ Михайловско и се запѫтилъ къмъ Петербургъ, но не достигналъ даже първата станция и се върналъ въ село поради лоши предсказвания: именно, на излизание отъ Михайловско той срѣщналъ единъ попъ, а сетнѣ, на полето, единъ заякъ три пѫти му пресѣкълъ пѫтя.

Послѣдствията на бунта оправдали тия лоши предсказания. Пушкинъ се исплашилъ и веднага почналъ да гори писма и книжа, които отъ малко-малко го компрометирали; между другитѣ нѣща той изгорилъ и автобиогра-

фията си, която пишелъ по него време. Всѣки день се чувало за арестуванието на най-неподозрителни хора. Малко по малко около Пушкина станало пусто, като че ли слѣдъ гореща битка. Нѣколцината распокжсани и уцѣлѣли личности сега мислѣли само за собственото си избавление. Сжщото трѣбвало да прави и Пушкинъ. Всѣки день ставало все по-ясно, че единствения начинъ да се излѣзе на свобода е да се обърне къмъ новото правителство, което нѣмало поводи, като старото, да му се сърди и да го преслѣдва. Въ началото на 1826 г. Пушкинъ вече пише на Делвига долното любопитно писмо, явно съставено и изгладено така, че да може се показа дѣто трѣбва: „Насила си ми писалъ и то не мога да те разбера, душо моя. Представи си, че въ този затънтенъ кжтъ азъ нищо не зная, кореспонденцията ми отвсѣкждѣ се прекрати, а ти ми пишешъ така, като че ли цѣлия вчерашенъ день сме прекарали наедно и сме се наприказвали. Разбира се, че азъ въ нищо не съмъ забърканъ и ако правителството има време да помисли за мене, то лесно ще се удостовѣри въ това. Но нѣкакъ-си ми е съвѣстно да се моля, особно сега; знае се, какъ азъ мисля. Гоненъ 6 год. на редъ, исключенъ отъ служба, заточенъ въ едно затънтено село за два реда отъ едно хванато писмо, — разбира се — не можехъ да бжда доброжелатель на покойния царь, макаръ и да признавахъ напълно неговитѣ достоинства; но пъкъ и никога азъ не съмъ проповѣдвалъ ни смутъ, ни революция. Напротивъ. Писателското

съсловие, както е забѣлѣзалъ Alfieri, е по-наклонно къмъ умозрѣние, отъ колкото къмъ дѣятелность. И ако противното излѣзе у насъ на 14 декемврий, то си има особна причина. Както и да било, менѣ ми се ще *напълно* и *искрено* да се помиря съ правителството и разбира се, че това зависи само отъ него. Въ това желание има по-вече благоразумие, колкото гордость отъ моя страна. Съ нетърпение чакамъ да се рѣши сѫдбата на нещастнитѣ и да се обнародва съзаклятието. Твърдо се надѣвамъ на великодушието на младия ни царь. Да не бѫдемъ нито суевѣрни, нито едностранчиви, като французскитѣ трагици; но да погледиемъ на трагедията съ възгледа на Шекспира. Прощавай, душо моя".

Приятелитѣ на Пушкина взели горещо участие въ стремлението му да се освободи и отъ Петербургъ му съобщили правилнитѣ, формални пѫтища за това. Пушкинъ испълнилъ напълно програмата на приятелитѣ си и когато му дошло времето, той подалъ на псковския губернаторъ Адеркасъ долното прошение на височайше име:

„Всемилостивий господарю! Въ 1824 г. азъ имахъ нещастието да заслужа гнѣва на покойния императоръ съ едно лекомислено мнѣние по атеизма, изложено въ едно писмо, — и затова азъ бѣхъ исключенъ отъ служба и заточенъ въ село, дѣто се намирамъ подъ надзора на губернското началство.

„Сега като се надѣвамъ на великодушието ви, в. имп. вел., съ истинско раскайване и съ твърдо намѣрение да не противорѣча съ своитѣ

мнѣния на общеприетия редъ (за което съмъ готовъ да дамъ подписъ и честни дума), осмѣлихъ се да прибѣгна до в. имп. в. съ всеподданнѣйшата си просба.

„Моето здравие, разстроено въ първата ми младость, и единъ видъ аневризмъ, който азъ имамъ, отдавна изискватъ постояно лѣкувание, за което представямъ докторско свидѣтелство: осмѣлявамъ се най-покорно да моля да ми се позволи да ида и се лѣкувамъ или въ Москва, или въ Петербургъ, или на чужбина“.

Било приложено едно медицинско свидѣтелство отъ псковския медицински съвѣтъ за болѣстьта на Пушкина и долното му задължително: „Азъ, долуподписания, се задължавамъ за напредъ да не принадлѣжа къмъ никакви тайни дружества, каквото име и да носятъ тѣ; при това свидѣтелствувамъ, че къмъ никакво такова тайно дружество не съмъ принадлѣжалъ, не принадлѣжа *и никога не съмъ чувалъ за тѣхъ*“. (11 май 1826 г.).

Прошението на Пушкина, препратено отъ Адеркаса на генералъ губернатора маркизъ Паулучи, а отъ него на гр. К. В. Неселроде, останало безъ послѣдствие въ Москва, дѣто се премѣстилъ дворътъ, до дена на коронясването. Шесть дни слѣдъ това събитие, именно на 28 августъ царьтъ рѣшилъ да се препрати Пушкинъ съ фелдъ-егеръ въ Москва.

Когато въ външния животъ на Пушкина ставали всички тия събития, въ вжтрѣшния неговъ миръ станалъ много важенъ превратъ, до като прекарвалъ въ Михайловско. Тукъ той

окончателно се отървалъ отъ байронизма и сега вече се увличалъ отъ Шекспира. Поемата „Цигани“, написана въ 1824 г., е била послѣдня дань на направлението, подъ което той попадналъ на югъ. Още въ 1 825 г. той пише на Н. Н. Раевски: „Правдоподобие въ изложението и истина въ разговора — ето истинскитѣ закони на трагедията. Азъ не съмъ челъ нито Калдерона, нито Вега, но какъвъ човѣкъ е Шекспиръ! Не мога да дойда на себе си! Колко нищоженъ предъ него е Байронъ-трагикътъ, тоя Байронъ, който е можалъ да постигне само единъ характеръ (женитѣ нѣматъ характеръ; тѣ иматъ страсти на млади години и ето защо е тъй лесно да се представятъ). И ето че Байронъ раздѣли между своитѣ герои чертитѣ на собствения си характеръ: на едного даде своята гордость, другиму — своята умраза, на трети — меланхолията си и пр., и по този начинъ отъ единъ характеръ — пъленъ, мраченъ и енергиченъ — създаде много нищожни характери. Това вече никакъ не е трагедия“ . . .

Увлечението отъ Шекспира докарало Пушкина до много благотворни резултати. Първо, подъ влиянието на великия драматургъ, който е можелъ да спази гениална простота и вѣрность на дѣйствителностьта даже въ моментитѣ на най-трагическия пафосъ, Пушкинъ окончателно стѫпва въ пѫтя на реализма. Не напразно въ сѫщото писмо той казва: „Има и друго едно заблуждение: като намислятъ нѣкой характеръ, мѫчатъ се да го искажатъ даже въ най-обикновенитѣ нѣща (такива сѫ педантитѣ

и моряцитѣ въ старитѣ романи на Филдинга). Съзаклятникътъ казва: „дайте да пия" — като съзаклятникъ, а това е смѣшно. Припомнѣте си Байроновия „Озлобленъ": „той заплати!" *Нима сж естествени* това еднообразие, тази тжпость на лаконизма, тази постоянна ярость? Отъ тука произлиза неловкостьта и страхливостьта въ разговора. Четѣте Шекспира. Безъ ни най-малко да се бои, че ще компрометира своето дѣйствующе лице, той го кара да приказва *съ пълната непринуденость въ живота*, понеже е увѣренъ, че, когато му дойде времето и мѣстото, той ще му намѣри езикъ споредъ характера".

Второ, отъ изучванието на Шекспира и особно на неговитѣ хроники Пушкинъ още тогава почналъ да се прониква отъ оня исторически обективенъ възгледъ върху живота, който ний забѣлѣзваме въ всичкитѣ голѣми произведения отъ послѣдния периодъ на неговата дѣятелность. Най-сетнѣ, пакъ на Шекспира Пушкинъ длъжи и туй, дѣто той съ още по-голѣма ревность почналъ да събира руски пѣсни и пословици, да изучва руската история. И тъй като неговитѣ сили дошли до трéскава напрѣгнатость отъ прочитанието на Шекспира, той завчасъ се предалъ на мисъльта да осжществи всичко навѣено и посочено отъ него; въ 1825 г. той написалъ своята „Комедия за царь Бориса", чрезъ която се прощавалъ съ всичкитѣ си стари направления и захванцалъ новъ периодъ отъ своето развитие.

Едновременно съ драмата „Борисъ Году-

новъ“ въ Михайловско Пушкинъ написалъ: шесть глави отъ „Евг. Онѣгинъ“, „Графъ Нулинъ“, сѫщо навѣенъ отъ прочитанието на Шекспира, и своитѣ записки, които изгорилъ слѣдъ 14 декемврий. Най-сетнѣ, подъ впечатлѣнието отъ прочитанието на Тацита, което придружавалъ съ свои „забѣлѣжки“, той още тогава написалъ стихотворната часть отъ „Египетски нощи“. Тука ний не споменуваме многото дребни негови произведения, написани пакъ тогава. Толкова богата и плодотворна е била неговата поетическа дѣятелность въ усамотението на село Михайловско.

VI.

Послѣднитѣ години преди оженването на Пушкина.

1826 — 1831.

Появяването на единъ фелдъ-егерь въ с. Михайловско, който дошълъ за Пушкина, произвело всеобщъ ужасъ и недоумѣние. Всички си помислели, че Пушкинъ съвсѣмъ се изгубва отъ числото на живитѣ. Било 2 или 3 септемврий. Пушкинъ весело прекаралъ вечерьта въ Тригорско и въ 11 ч. тръгналъ да си отива, придруженъ до пѫтя, като всѣкога, отъ младото женско поколѣние на семейството. На другия день рано сутриньта въ Тригорско се завтекла дойката на Пушкина, Арина Радионовна, съ поразителното извѣстие, че нѣкакъвъ си човѣкъ, нито офицеръ, нито войникъ, който дошълъ въ Михайловско надвечеръ, вземалъ съ себе си Пушкина и то го каралъ толкова да бърза, щото Пушкинъ само сварилъ да си намѣтне шинелата и да си вземе пари.

Щомъ пристигналъ въ Москва, Пушкинъ веднага билъ представенъ на императоръ Николая. Ето какъ самъ Пушкинъ расправялъ на Ан. Гр. Хомутова за това представяние:

„Фелдъ-егерътъ ме истръгна отъ моето насилствено усамотение и съ пощата ме закара

въ Москва, на право въ Кремль, и — цѣлъ покритъ съ каль — заведоха ме въ кабинета на императора, който ми каза:

— „Здравѣй, Пушкинъ. Доволенъ ли си отъ своето връщание?“ — Азъ отговорихъ, както трѣбваше. Господарьтъ дълго време приказвà съ мене, сетнѣ ме запита: — „Пушкинъ, щѣше ли да вземешъ участие на 14 декемврий, ако да бѣше въ Петербургъ?“ — „Непремѣнно, господарю: всичкитѣ ми приятели влизаха въ съзаклятието и азъ не можехъ да не участвувамъ въ него. Само моето отсѫтствие ме избави, за което азъ благодаря богу!“ — „Стига си лудувалъ, — възрави императорътъ. — Надѣвамъ се, че сега ти ще бѫдешъ разсѫдителенъ и ний вече нѣма да се караме. Ти ще ми испращашъ всичко, каквото съчинишъ; отъ сега азъ самъ ще бѫда твой цензоръ“.

Освѣнъ това, расправятъ и слѣдната подробность по свижданието на Пушкина съ императора Николая: поетътъ и тука си останалъ поетъ. Ободренъ отъ снисходителностьта на царя, той ставалъ все по-свободенъ въ разговора си; най-сетнѣ, безъ самъ да забѣлѣжи, се подпрѣлъ на масата задъ него и почти че сѣдналъ отгорѣ ѝ. Царьтъ бързо си извърналъ очитѣ отъ Пушкина и сетнѣ казвалъ: „не можешъ да бѫдешъ милостивъ съ единъ поетъ“.

Новината, че слѣдъ милостивата ауденция при царя Пушкинъ е освободенъ, бързо се разнесла изъ Москва и въ тържествата, които придружавали коронационния день, тя била радостно посрѣщната отъ публиката, особно отъ ли-

тературно-образованата публика. И въ салонитѣ на висшето общество, въ литературнитѣ кружоци Пушкинъ билъ приетъ като първи гостенинъ; навсѣкждѣ го посрѣщали съ въсторжени овации и поклонение. Слѣдъ 6-год. заточение, увлѣченъ отъ свободата, Пушкинъ весело се въртѣлъ въ шума и вихъра на московския животъ, дѣто току-що била отпразнувана коронацията. Тогава е било горещо литературно време въ Москва: на постояннитѣ и многобройни литературни събрания се разглеждали интересни литературни и философски въпроси, като почнешъ отъ сждбинитѣ на руската словесность и свършишъ съ сждбинитѣ на самата Русия. Пушкинъ все повече и повече се сближавалъ съ младитѣ московски литератори: билъ на обѣда у Хомякова, даденъ за въ честь на основаването на „Московски вѣстникъ", и сетнѣ на двѣ събрания челъ своята нова току-що написана драма, най-напредъ у С. А. Соболевски, подирѣ у Веневитиновъ. На първото четение слушателнитѣ му се състоели отъ единъ тѣсенъ, интименъ кржгъ отъ близки познайници на домакина: П. Я. Чаадаевъ, Д. В. Веневитиновъ, гр. М. Ю. Велегорски и И. В. Кирѣевски. А второто четение станало при многобройно събрание отъ учени и литератори; тука, освѣнъ братя Веневитинови, присжтствували и бр. Хомякови, Кирѣевски, Мицкевичъ, Баратински, Шевиревъ, Погодинъ, Раичъ, Соболевски и др. Това четение се завършило съ овации. „Дълго време ний се гледахме единъ други, — спомнюва си за това четение Пого-

динъ, — и сетнѣ се хвърлихме къмъ Пушкина: почнахме да го пригръщаме, повдигна се шумъ, раздаде се смѣхъ, потекоха сълзи, честитявания. . . . Показа се шампанско, и Пушкинъ се въодушеви, като видѣ, какъ той може да въздѣйствува върху избраната младежь. Той се радваше на нашето вълнение. Той ни распалваше още повече, като почна да ни чете пѣснитѣ за Стенка Разинъ, какъ той исплавалъ нощно време на своята остроноса лодка по Волга; предговора на „Русланъ и Людмила“; почна да ни расправя своя планъ за „Дмитрий Самозванецъ“, за джелата, който се шегува съ тълпата предъ бѣсилата на Червения мегдань (въ Москва), дѣто чакалъ Шуйски, за Марина Мнишекъ съ Самозванеца, — сцена, която той намислилъ, като ѣздилъ на конь, и сетнѣ забравилъ половината, за което много съжаляваше. О, колко чудна бѣ тази сутрина, която остави слѣди до гробъ! Не помня, какъ се ний раздѣлихме, какъ прекарахме дена, какъ сме си лѣгнали да спимъ. Че и надали нѣкой отъ насъ е спалъ презъ нея нощь. Толкова бѣ расклатенъ цѣлия ни организмъ!“

Но не дълго време се продължавало радостното настроение на Пушкина подъ първото впечатлѣние на току-що получената свобода. Скоро той трѣбвало да се разочарува горчиво и да се убѣди, че тази свобода е крайно условна и ограничена. До като безгрижно се наслаждавалъ отъ свѣтския животъ въ Москва и се опивалъ отъ литературни овации, той даже не забѣлѣзвалъ, че си е спечелилъ единъ

всесиленъ врагъ, гр. Бенкендорфъ, който всѣки день го чакалъ да му се направи визита, но — като не го дочакалъ — на 30 септемврий се обърналъ къмъ него съ долното писмо:

„П. г. Ал. С. Азъ *ви чакахъ да дойдите*, за да ви обявя височайшата воля по вашата просба, но на заминавание сега въ Петербургъ, *като не се надѣвамъ да ви видя тука*, имамъ честь да ви увѣдомя, че господарь-императорътъ не само не ви забранява да идите въ столицата, но ви предоставя напълно на вашата воля, само че предварително трѣбва да поискате писмено разрѣшение. Нег. вел. е напълно увѣренъ, че вий ще употрѣбите своитѣ отлични способности, за да предадете на потомството славата на нашето отечество и така да направите вашето име безмъртно. Увѣренъ въ това, на нег. имп. вел. е благоугодно да се занимавате съ предмети по въспитанието на младежьта. Вий можите да употрѣбите всичкото си свободно време, вамъ се предоставя съвършенна и пълна свобода — кога и какъ да представите вашитѣ мисли и съображения; и този предметъ трѣбва да ви представи толкова поширокъ кржгъ, че *вий съвършенно ясно видѣхте на опитъ всичкитѣ пагубни послѣдствия отъ лъжливата система за въспитание*. Никой нѣма да ви преглежда съчиненията: тѣ ще бждатъ безъ цензура. Господарь-императорътъ самъ ще бжде и пръвъ оцѣнитель на вашитѣ произведения, и цензоръ. Като ви обявявамъ неговата монаршеска воля, имамъ честь да прибавя, че както вашитѣ съчинения, така и писмата мо-

жите да испращате до мене, за да ги представямъ на нег. величество; но впрочемъ отъ васъ зависи да ги испращате направо на височайше име".

Въ това писмо Пушкинъ даже не забѣлѣзалъ подсѣщанието на гр. Бенкендорфа, че поетътъ не го удостоилъ съ посѣщение. Напротивъ, той билъ въ възхищение отъ писмото на графа и го показвалъ на всѣкиго, като изражение на лестната за него царска милость. Той си въображавалъ, че въ неговото подчинение подъ височайшата цензура на самия царь се заключава сѫщото довѣрие къмъ него, съ каквото се ползувалъ по-рано Карамзинъ. Но той скоро трѣбвало горчиво да се разочарува. Въ писмото на гр. Бенкендорфа не било казано най-главното: именно, че Пушкинъ но само не можелъ да печата нищо преди височайше преглеждание, но и не бивало никому по-рано да показва, каквото е написалъ. И ето че когато Пушкинъ мирно си почивалъ въ с. Михайловско слѣдъ всички московски овации, изведнажъ на 22 ноемврий той получава долното строго внушение отъ гр. Бенкендорфа:

„П. г. А. С.! При заминаванието си отъ Москва, като нѣмахъ време да поговоря лично съ васъ, обърнахъ се писмено и ви обявихъ височайшето съизволение, щото — въ случай че печатате нѣкои нови литературни произведения — преди да ги напечатате или распространите въ рѫкописъ, да ги представяте за преглеждание или чрезъ мене, или даже направо до негово императорско величество. Ала като нѣмахъ

отговорѣ на писмото си, азъ пакъ трѣбва да заключа, че сте го получили, тъй като вий сте съобщавали неговото съдържание на нѣкои лица. Сега се научвамъ, че вий сте чели на нѣкои събрания новосъчинената си трагедия. Това ме кара най-покорно да ви помоля да ми кажите: истина ли е това или не? Впрочемъ, азъ съмъ увѣренъ, че вий сте твърдѣ благомислящи, за да не чувствувате напълно великодушното монаршеско снисхождение къмъ васъ и да не се стремите да го заслужите.“

Това писмо направило на Пушкина найтежко впечатлѣние. Той се убѣдилъ, че неговата участь едвали не зависи повече отъ гр. Бенкендорфа, отъ колкото отъ царя, и завчасъ писалъ въ Москва до М. П. Погодина, съ когото се условилъ да участвува въ новото му списание, да спре печатанието на неговитѣ произведения: „Милий и уважаемий, — пишелъ той, — моля ви се, спрѣте по-скоро въ московската цензура всичко, що носи моето име. За сега не мога да участвувамъ и въ вашия журналъ; но всичко ще премине. Нѣмамъ време да ви обяснявамъ; до скоро виждание. Съжалявамъ, че нашия договоръ не се испълни.“

Сѫщия день (29 ноемврий) той испратилъ на гр. Бенкендорфъ едно извинително писмо, въ което съ най-подобострастни и ласкателни изражения му обяснявалъ, че той въ Москва наистина челъ своята трагедия на нѣкои лица, — разбира се, не отъ непокорство, но само защото не разбралъ добрѣ височайшата воля на царя. Заедно съ това той испратилъ за висо-

чайше преглеждание своята трагедия. Сетнѣ, по исканието на гр. Бенкендорфа, били испратени и приготвенитѣ за печатание стихотворения отъ Пушкина: „Анчаръ,“ „Станси,“ третята глава отъ „Евг. Онѣгинъ“, „Фустъ,“ „На приятелитѣ“ и „Пѣсни за Стенка Разинъ.“ Всички тия произведения, освѣнъ послѣднитѣ двѣ, били разрѣшени. Относително „Пѣснитѣ за Стенка Разинъ,“ гр. Бенкендорфъ писалъ на Пушкина, че „тѣ, при всичкото си поетическо достойнство, по своето съдържание не могатъ да се печататъ и че, освѣнъ това, черквата проклина Разина, както и Пугачева.“ Тия пѣсни не били повърнати на Пушкина. И до сега тѣ не могатъ да се намѣрятъ нито въ оригинала, нито преписани.

Презъ декемврий гр. Бенкендорфъ докладвалъ на царя за драмата на Пушкина. Царьтъ, като прочелъ драмата, забѣлѣзалъ нѣкои мѣста за поправяние и още, че цѣльта би била напълно постигната, ако съчинительтъ преправѣше своята комедия въ исторически романъ, като романитѣ на В. Скота. Пушкинъ отговорилъ на гр. Бенкендорфа така: „Съ най-дълбока благодарность получихъ писмото на ваше превъсходителство, въ което ми се казваше всемилостивия отзивъ на негово величество за моята драматическа поема. Съгласенъ съмъ, че тя повече напомня исторически романъ, отъ колкото трагедия, както господарь-императорътъ е благоволилъ да забѣлѣжи. Съжалявамъ, че не мога да поправя веднажъ написаното нѣщо.“

отговоръ на пис[illegible]
заключа, че [illegible]
съобщавали [illegible]
лица. Сега се [illegible]
нѣкои събрани[illegible]
Това ме кара [illegible]
кажите: истина [illegible]
азъ съмь [illegible]
мислящи, за [illegible]
кодушното мо[illegible]
и да не се [illegible]

Това пис[illegible]
тежко [illegible]
ватѣ участ[illegible]
Бенкендорф [illegible]
писалъ въ М[illegible]
гото се Усло[illegible]
списание. [illegible]
произведени[illegible]
той. — [illegible]
сказа Цен[illegible]
сега не м[illegible]
налъ; но [illegible]
да ви обя[illegible]
вамъ, че в[illegible]
Сам[illegible]
на Гр. Бъ[illegible]
[illegible]

[illegible]ва-
[illegible]рий
[illegible]валъ
[illegible] про-
[illegible]зва ви-
„Негово
[illegible]е приетото
[illegible]ето и гения
[illegible]рщенството, е
[illegible]ойство, *което е*
на пропастьта и
много млади хора.
[illegible]то служение, усър-
[illegible]етатъ предъ неопит-

ното, безнравствено и бесполезно просвѣщение. На тия именно начала трѣбва да бѫде основано благонасоченото въспитание. Впрочемъ, вашитѣ разсѫждения съдържатъ много полезни истини.“

Всичко това показва, съ какви подозрителни очи още гледали на Пушкина и колко билъ тѣсенъ кржгътъ на дадѐната му свобода. Бащинскитѣ внушения на гр. Бенкендорфа преслѣдвали поета не само за всѣка отъ малко малко непредпазлива крачка, но и безъ никакъвъ поводъ, тъй да се каже, за напомнювание да се пази за напредъ. Така напр. въ началото на 1827 г. той се обърналъ съ молба да му разрѣшатъ да иде въ Петербургъ по семейни работи, и макаръ да му позволили, но гр. Бенкендорфъ не пропусналъ случая да внуши на поета: „Негово величество не се съмнява, какъ дадената отъ единъ руски дворянинъ честна дума на своя господарь, ще държи благородно и прилично, ще бѫде испълнена“.

Благонадѣжностьта на Пушкина още повече се расклатила въ очитѣ на полицията, когато въ 1827 г. се дигнало дѣлото за стихотворението „Андрей Шенйе“. Това стихотворение, посветено на Н. Н. Раевски, било написано отъ Пушкина въ началото на 1825 г. и помѣстено въ първото събрание на неговитѣ стихотворения, издадено въ 1826 г. Цензурата, като прегледала стихотворението на 3 октомврий 1822 г. (слѣдователно — 2 мѣсеца преди 14 декемврий), пропуснала отъ него 44 стиха, отъ стиха „Поздравлявамъ те“ до стиха „И

буря мрачна". А този откжслекъ се распространилъ въ Москва като стихотворение, което Пушкинъ ужъ билъ написалъ нарочно по поводъ на 14 декемврий. Единъ отъ преписитѣ, съ надписъ „По поводъ на 14 декемврий", се намиралъ у кандидата при московския университетъ Ал. Леополдовъ, отъ дѣто испадналъ въ ржцѣтѣ на полицията; и ето че се отваря едно дѣло, което се протака двѣ години. Пушкинъ билъ много пжти виканъ по това дѣло и за него сенатътъ издалъ тоя указъ: „Макаръ Пушкинъ трѣбваше да отговаря предъ сжда, но тъй като той е извършилъ престжплението преди манифеста отъ 22 августъ 1826 г., то, като се избави отъ сждъ и слѣдствие, да се задължи съ подписъ, че за напредъ никакви свои стихотворения да не смѣе да изважда на бѣлъ свѣтъ безъ преглеждание отъ цензурата, подъ страхъ на строго преслѣдвание по закона". Освѣнъ това, държавния съвѣтъ виждалъ въ самитѣ Пушкинови отговори на слѣдствието неприлични изражения и затова го осждилъ на таенъ полицейски надзоръ. За забѣлѣзвание е, че това опредѣление на държавния съвѣтъ, рѣшено на 29 августъ 1828 г., при постояннитѣ мѣстения на Пушкина вървѣло по стжпкитѣ му отъ губерния въ губерния и най подирѣ му било обявено отъ московската полиция едвамъ въ края на януарий 1831 г., нѣколко дни преди свадбата му.

Всички тя неприятности силно влияели върху расположението на духа му и върху неговото душевно спокойствие. Сега той често тж-

жалъ, намиралъ се въ раздразнено, нервно състояние; все по-често и по-често той захващалъ да се раскайва за младитѣ си години, прекарани въ „празность, въ необуздани пирове, въ безумството на гибелната свобода“, и да мисли за смърть. Сега той прекарва скитнически животъ, нийдѣ не се спира повече отъ нѣколко мѣсеца, като че ли не може да си намѣри мѣсто на земята. Мжчно е да се слѣдятъ всичкитѣ му постоянни мѣстения въ този периодъ. Той ту се хвърля въ столичния животъ и се мжчи да се забрави отъ мжчителната тжга, като отново се предава на свѣтски развлѣчения, оргии и карти; ту, напротивъ, бѣга отъ столицитѣ и проклина столичния животъ. Така напр. презъ лѣтото 1827 г. той писалъ на П. А. Осипова: „Нелѣпостьта и глупостьта на двѣтѣ наши столици е равносилна, макаръ и различна, и тъй като азъ се мжча да бжда безпристрастенъ, то ако ми предстоеше да направя изборъ между двата града, азъ бихъ избралъ Тригорско, като оня палячо, който на въпроса: кое предпочита, — да бжде раскжсанъ на колело ли или да бжде обѣсенъ, — отговорилъ: предпочитамъ млѣчна супа“. И презъ януарий 1828 г. той пише въ Тригорско: „За мене шумътъ и суетата на петербургския животъ ставатъ все по-несносни и азъ едвамъ ги търпя. Предпочитамъ вашата прекрасна градина и прелѣстния брѣгъ на Сорота. Виждате, почитаема госпожо, че моето настроение е още поетично, въпреки мръсната проза на сегашния ми животъ“.

И въ туй време, когато градския животъ

го раздразнява и ядосва, селото, съвършенно напротивъ, сравнително съ младитѣ му години, успокоява неговитѣ нерви и всрѣдъ селската обстановка той пакъ се развеселява и душата му се прояснява. Така напр., заминалъ презъ есенѣта 1928 г. въ Малиника, едно село въ тверска губерния, принадлѣжащо на Пр. Алек. Осипова, отъ тамъ той пише на Делвига презъ ноемврий: „Тука е много весело. Обичамъ отъ душа Прасковя Александровна; жално само, че тя болѣдува и все се беспокои. Съсѣдитѣ дохождатъ да ме гледатъ като кучето Мунито (учено куче, което тогава показвали въ Петербургъ). Кажи това на графъ Хвостовъ. Петръ Марковичъ (Полторацки, роднина на Осипова) тука се развесели и е страшно милъ. Преди нѣколко дни имаше събрание у единъ съсѣдъ; и азъ трѣбваше да ида на него. Дѣцата на неговата роднина, галени дѣчица, и тѣ искаха непременно да идатъ. Майка имъ даде грозде и сливи, като мислѣше тихичко да се измъкне; но Петръ Марковичъ ги стрѣсна; той се завтече къмъ тѣхъ: „дѣца! дѣца! излъга ви вашатата майка! не яжте сливи, вървѣте съ нея — тамъ ще бѫде Пушкинъ, цѣлъ отъ сахаръ, а гърба му ябълковъ; него ще го нарѣжатъ и на всѣкиго отъ васъ ще дадатъ по едно парче.“ Дѣцата се разреваха: „не щемъ сливи, искаме Пушкина“. Нѣмаше какво да се прави — вземаха ги и тѣ ме заградиха да ме облизватъ, но съвсѣмъ се излъгаха, като видѣха, че азъ не съмъ отъ сахаръ, а отъ кожа. Тука има много и хубавички момиченца. Азъ се забавлявамъ съ тѣхъ

платонически и затова тлъстѣя и си поправямъ здравието.“

Но това ясно и живо настроение на ума, като послѣденъ проблѣсъкъ на младостьта, сега посѣщава Пушкина доста рѣдко и бързо се смѣнява пакъ отъ тревожно и мрачно настроение, и той пакъ се замайва и не знае, какво да прави. Така напр. въ началото на турската война тои изведнажъ изявява желание да участвува въ нея: Презъ януарий 1830 г. той моли да го пускатъ въ странство или да придружава нашата мисия въ Китай. Всички тия планове не били разрѣшени. Но за туй пъкъ презъ мартъ 1829 г. той, безъ да иска нѣкакво разрѣшение, заминалъ за Кавказъ, дѣто въ руския лагеръ при Ерзерумъ той като че ли нарочно търсѣлъ смъртьта си подъ неприятелскитѣ куршуми. Плодъ на това ходение е било неговото „Пѫтувание въ Ерзерумъ въ време на похода презъ 1729 г.“.

Самоволното пѫтувание въ Кавказъ, както и бързото преминавание отъ Петербургъ въ Москва презъ мартъ 1830 г. съ цѣль да се навърта около бѫдѫщата си жена, не минали, незабѣлѣзано отъ страна на гр. Бенкендорфъ, и той писалъ на Пушкина, че „всички неприятности, на които може да се подхвърли за своеволнитѣ си постѫпки, той трѣбва да ги отдаде на *собственото си поведение*“. Забърканъ отъ това писмо, Пушкинъ отговорилъ, че отъ 1826 г. насамъ той всѣка пролѣть прекарвалъ въ Москва, а есеньта въ село, безъ да иска предварително разрѣшение и безъ да получава

никаква забѣлѣжка; че това е било донейдѣ причината и за неволната му постжпка — ходението му въ Ерзерумъ. Заедно съ това той исказвалъ, колко му е мжчно да получава мъмрания и, като се описва гоненъ, казва, че другитѣ сж още по-злопаметни къмъ него и че графъ Бенкендорфъ *остава единствения му защитникъ*. „Ако утрѣ, — прибавялъ той, — вий не бждите министръ, то въ други день ще ме затворятъ“. При това поетътъ се оплаквалъ отъ Булгарина, който се хвалѣлъ, че е близъкъ съ графъ Бенкендорфа и, като се заканвалъ на Пушкина — споредъ думитѣ на поета — за критики, впрочемъ не писани отъ него, готовъ билъ въ своята ярость да се рѣши на всичко.

Графъ Бенкедорфъ успокоявалъ Пушкина, като го увѣрявалъ, че Булгаринъ никога не му е говорилъ нѣщо лошо за него, че този журналистъ никакъ не му е близъкъ и е дохождалъ при него само веднажъ или два пжти на година; че въ послѣдно време той е викалъ при себе си Булгарина само за да го обуздае.

Къмъ сжщото време се отнася годежътъ на Пушкина. Той се запозналъ съ семейството на Наталия Николаевна Гончарова още въ 1828 г., когато Наталия Николаевна била едвамъ на 15 години. Той е ѝ билъ представенъ на единъ балъ и още тогава казалъ, че неговата участь ще бжде навѣки свързана съ тази млада личность, която обръщала вниманието на всички. Въ 1830 г. дохождението на една часть отъ височайшия дворъ въ Москва оживило столицата и я направило центръ на веселби и праз-

ници. Наталия Николаевна участвувала въ всички удоволствия, съ които старата столица посрѣщнала августѣйшитѣ гости, и между друго-то — въ великолѣпнитѣ живи картини, дадени отъ московския генералъ губернаторъ Дм. Вл. Голицинъ. Слухътъ за нейната хубость и успѣхи стигналъ до Петербургъ, дѣто тогава живѣелъ Пушкинъ. И, както казахме по-горѣ, той веднага заминалъ за Москва и възобновилъ предишнитѣ си търсения. На самия Великдень 21 априлий 1830 г. той поискалъ Наталия Николаевна и предложението му било прието.

Въ края на лѣтото Пушкинъ отишълъ въ Петербургъ, за да уреди своитѣ работи и да поговори съ баща си за бѫдѫщата си кѫща и съ какво ще располага. Сергѣй Лвовичъ далъ на сина си часть отъ своя чифликъ Болдино, нижегородска губерния, и Пушкинъ отишълъ тамъ презъ августъ 1830 г., за да приеме своето наслѣдство. Въ Болдина той прекаралъ есеньта и часть отъ зимата, заграденъ отвсѣкѫдѣ съ карантини по случай на холерата, и — равнодушенъ къмъ самия себе си — силно се беспокоилъ за домашнитѣ си. Чакъ презъ декемврий той можалъ да се промъкне въ Москва съ свидѣтелство за залагание въ Опекунския Съвѣтъ на отдѣлената му часть. Новата 1831 г. го заварила да се приготвя за женитбата, но единъ мѣсецъ преди свадбата расположението на неговия духъ пакъ било омрачено отъ извѣстието, че е умрѣлъ неговия приятель Делвигъ на 14 януарий 1831 г., и тази внезапна смърть на най-близкия му приятель и съуче-

никъ силно го развълнувала и дълбоко го огорчила. Най-сетнѣ, въ срѣда на 18 февруарий 1831 г. въ московската черква Старо Възнесение Пушкинъ билъ вѣнчанъ съ Наталия Николаевна Гончарова.

Макаръ Пушкинъ много да се е скиталъ презъ разглежданитѣ сега години отънеговия животъ, но този периодъ е билъ най-плодотворния въ неговата творческа дѣятелность. Така ний виждаме, че реализмътъ, който Пушкинъ рѣшително пригърналъ въ края на своето пребивание въ с. Михайловско, не закъснѣлъ да го докара до опитвания въ оная форма, която наймного отговаря на това литературно направление, — именно въ формата на прозаиченъ романъ . И ето че презъ лѣтото и началото на есеньта 1827 г. Пушкинъ написалъ по-голѣмата часть отъ историческата повѣсть „Арапинътъ на Петра Великий“ и изведнажъ е създалъ оня неподправено простъ, чистъ като кристалъ и високо художественъ повѣствуваленъ слогъ, който и до сега си остава неподражаемъ.

Пишението на историческа повѣсть изъ епохата на Петра показва, че Пушкинъ тогава се е занимавалъ съ изучванието на тази епоха. Но колосалната личность на поета толкова поразила и вдъхновила поета, щото той не е можелъ да се задоволи само съ проза; и ето го че още тогава той се заловилъ да въспѣе великия преобразователь на Русия въ поема. И за забѣлѣзвание е, че въпреки своя обичай есенно време да се затваря въ село за своитѣ поетически работи, Пушкинъ отишълъ въ Пе-

тербургъ, като че ли нарочно, за да въспѣе Петра въ самото мѣсто на неговата кипяща дѣятелность. И тука презъ есеньта сѫщата година той създалъ своята „Полтава.“ Колко силно е било напрежението на творчеството този пѫть, можемъ да сѫдимъ по факта, че поемата е била написана само за 13 дни и то безъ да се уединява Пушкинъ отъ свѣта, ами като продължавалъ да води сѫщия свѣтски и разсѣенъ животъ, като винаги, когато прекарвалъ въ столицата.

Втори пакъ така силенъ поривъ на творчеството презъ този периодъ на своя животъ Пушкинъ испиталъ презъ есеньта 1830 г., въ Болдино, когато за два-три мѣсеца той написалъ, — както самъ казва въ едно писмо до Плетнева, — „двѣтѣ послѣдни глави отъ Онѣгина, съвсѣмъ готови за печатъ; една повѣсть, писана на октави („Кѫщицата въ Коломна“); нѣколко драматически сцени: „Скѫперникътъ рицаръ,“ „Моцартъ и Салери“ и „Донъ-Жуанъ.“ Освѣнъ това азъ написахъ около 30 малки стихотворения. И това не е всичко: написахъ въ проза (много секретно) петь повѣсти (Повѣститѣ на Бѣлкина). Въ този списъкъ не влизатъ още „Лѣтописъ на село Горохино“ и „Пиръ въ чумаво време.“

VII.

Послѣднитѣ години отъ живота на Пушкина.

1831 — 1837.

Като прекарали въ Москва до пролѣтьта, новобрачнитѣ слѣдъ свѣтлата недѣля заминали за Петербургъ и Пушкинъ отишълъ съ жена си на дача въ Царско Село, дѣто прекарвалъ лѣтото и Жуковски. Въ Петербургъ наскоро се появила холера, което затруднявало сношенията съ града и Пушкинъ, „притиснатъ“ (както той се изразявалъ) къмъ Царско Село, билъ предоставенъ на единъ малъкъ кржгъ отъ приятели, на великолѣпнитѣ градини на двореца, на семейнитѣ радости презъ меденитѣ мѣсеци и на споменитѣ за златнитѣ дни на своето дѣтинство. Тука Пушкинъ, подъ влиянието на общото положение на работитѣ въ тогавашно време, донейдѣ и на своя приятель Жуковски, уморенъ въ сжщото време отъ всички гонения, които истеглилъ до тогава, — първи пжть влѣзълъ въ попрището на оня официаленъ патриотизмъ, който — безъ да го избави отъ подозрѣние въ очитѣ на висшата администрация — изстудилъ къмъ него голѣма чисть отъ руското общество. На 5 августъ той написалъ стихотворението „Къмъ клеветницитѣ на Русия“,

слѣдъ което наскоро дошла „Бородинската годишнина“. Пакъ тамъ, въ Царско Село, на състезание съ Жуковски, Пушкинъ написалъ своитѣ приказки „За царь Салтана“, „За попъ Остолопа“, „За мъртвата царска дъщеря“, „За златния пѣтелъ“.

Впрочемъ, патриотическитѣ стихотворения не останали съвсѣмъ безъ слѣда и на 14 ноемврий 1831 г. Пушкинъ билъ зачисленъ на служба по вѣдомството на Държавната Колегия на Външнитѣ Дѣла съ заплата 5000 кн. р. — въ видъ на особна височайша милость. Заедно съ това, позволили му да се рови въ държавнитѣ архиви и да събира материали за историята на Петра Великий, отъ което той не закъснѣлъ да се въсползува сѫщата зима, слѣдъ като напусналъ дачата и се поселилъ въ Петербургъ. Той всѣки день ходѣлъ изъ различни канцеларии. които се намирали на негово расположение, да прави изслѣдвания. Той се отдалъ на новата работа съ жаръ, почти съ страсть. Така се изминала зимата 1832 г. На 7 януарий другата година той билъ приетъ за членъ на Императорската Руска Академия и пачналъ редовно да посѣщава всѣка сѫбота засѣданията на академията. Плодъ отъ тия посѣщения били неговитѣ статии „Руската академия“ и „За мнѣнието на М. А. Лобановъ“. Презъ пролѣтьта на 1833 г. той излѣзълъ на дача, на Черна рѣка и всѣки день отивалъ до Архивата и се връщалъ отъ тамъ пѣшкомъ; а когато се усѣщалъ уморенъ, той отивалъ да се кѫпи и това срѣдво било достатъчно, за да му повърне бодро-

стьта и силата. Въ архивитѣ Пушкинъ не се задоволявалъ само да събира материали за историята на Петра; нему случайно му паднали на ржка нѣколко книжа по Пугачевския бунтъ: той бързо се увлѣкълъ отъ изучването на това събитие и скоро му се предалъ съвсѣмъ. При такава непрестойна и страстна работа къмъ есеньта 1833 г. той ималъ вече готови материалитѣ за „История на Пугачевския бунтъ", написана въ черновка „Капитанска дъщеря" и освѣнъ това — били съвършено обработени „Русалка" и „Дубровски".

Безъ да се задоволи само съ тършувания изъ архивитѣ, Пушкинъ, като истински реалистъ, предприелъ още тогава онова, което днеска, слѣдъ половина вѣкъ, смѣтатъ за особна заслуга на съвременнитѣ ни французски натуралисти, като нѣщо ново, току-що въведено отъ тѣхъ: — именно, той поискалъ да посѣти всички мѣста, ознаменувани съ пугачевския бунтъ. И ето го, че презъ пролѣтьта въ 1833 г. той тръгналъ да пжтува по Казанска, Симбирска, Пензенска и Оренбургска губернии. Навсѣкждѣ той разглеждалъ мѣстноститѣ и въ сжщото време търсилъ живи предания и свидѣтелства отъ очевидци. Така напр. въ Казанъ за тази цѣль той прекаралъ часъ и половина у единъ старецъ, търговеца Крупенинъ; въ Ораниенбургската губерния приказвалъ съ стареца Димитрий Пяновъ, синъ на оня Пяновъ, за когото се споменува въ „История на Пугачевския бунтъ," а въ село Берда той срѣщналъ една стара казачка, която помнѣла доста живо то-

гавашнитѣ происшествия. Той пише, че насмалко щѣлъ да се залиби въ нея, въпреки непривлѣкателната ѝ вънкашность. Въ Уралскъ Пушкинъ билъ посрѣщнатъ съ голѣма радость отъ цѣлото градско общество, което се събрало на единъ обѣдъ, даденъ въ честь на поета.

Слѣдъ единъ мѣсецъ пжтувание Пушкинъ се върналъ въ Болдино на 2 октомврий и прекаралъ въ село до края на ноемврий, слѣдъ което се върналъ въ Петербургъ на службата си. Въ този периодъ той свършилъ „Приказка за рибаря и рибката,“ „Пѣснитѣ на западнитѣ славяни,“ които той писалъ покрай работата си въ 1832 и 33 г., „Мѣдний конникъ“ и „История на Пугачевския бунтъ.“

На пръвъ погледъ Пушкинъ достигналъ върха на милоститѣ, почеститѣ и славата; отъ страна можело да ти се струва, че животътъ му се усмихва. А въ сжщность той билъ дълбоко нещастенъ човѣкъ и отъ всички страни се подкосявало неговото сжществувание. — Преди всичко, положението на Пушкина било крайно двусмислено. Отъ една страна приличало, че той се качва въ висшитѣ кржгове на обществото, което много е ласкаело пустославието на поета; но въ сжщото време това външно повдигание се съединявало съ цѣлъ редъ отъ всѣкакви правствени унижения. Пушкинъ не е можалъ да влѣзе въ висшитѣ кржгове като човѣкъ равенъ на другитѣ хора, що се намирали въ тѣхъ, нито по своето състояние, нито по рода си, — и това неизбѣжно развивало въ него болѣзнена подозрителность, при която всѣ-

ка невърната визита, най-малкия признакъ на незачитание въ отношенията къмъ него и къмъ неговата кѫща се раздухвало въ неговото въображение като умишлено незачитание къмъ него, като желание да му се докаже, че той се вре, дѣто не му е мѣстото. Въ сѫщото време, това ново положение, при всичката му видима висота, носѣло характеръ на единъ видъ заточение, тъй като то било задължително: Пушкинъ не можелъ да излѣзе самоволно отъ него, макаръ и да виждалъ неговата ненормалность; не е можелъ даже да живѣе, дѣто си иска; а когато искалъ отставката си, нему или не му я давали, или го заплашвали съ гонение, съ лишения — като напр. да му забранятъ да посѣщава архивитѣ.

И особно станало тежко положението на Пушкина при двора, когато го направили канеръ-юнкеръ Това придворно звание не било по годинитѣ на Пушкина и неговото положение неволно било комично, когато на испращанията трѣбвало до стои между голобради момчета. Така се обясняватъ горчивитѣ думи въ неговия дневникъ отъ 1 януарий 1834 г.

„Преди три дни ме произведоха камеръ-юнкеръ (което никакъ не ми прилича на годинитѣ). Питаха ме, дали съмъ доволенъ отъ моето камеръ-юнкерство. — Доволенъ съмъ, защото господарьтъ е ималъ намѣрение да ме отличи, а не да ме направи смѣшенъ; а мене по-добрѣ да ме направятъ камеръ-пажъ, отъ колкото да ме каратъ да уча французска азбука и аритметика“. Отъ тука произлиза и отговорътъ му

на великия князъ, който му честитилъ въ театра назначението: — „Най-покорно благодаря, ваше височество; до сега всички ми се надсмиваха, вий първи ми честитихте“.

Самото испълнение на придворнитѣ етикети въ камеръ-юнкерския мундиръ страшно дотегвало на Пушкина по своята формалность, съединена съ чисто училищни мъмрания и забѣлѣжки. „Преди три дни, — писалъ той на жена си, — азъ се върнахъ отъ Царско Село въ петь часа вечерьта и намѣрихъ на масата си два билета за бала на 29 априлий и покана да ида на другия день при Лита; азъ се сѣтихъ, че той се кани да ме рѣжи, за дѣто не бѣхъ на обѣдната. И наистина, още сѫщата вечерь Жуковски довтаса у дома да ми каже, че господарьтъ билъ недоволенъ, дѣто отсѫтствували много камергери, и че заповѣдалъ да имъ се каже това. Азъ се извинихъ писмено. Казватъ, че щѣли сме да ходимъ по двама на редъ, като гимназисти. Представи си, че азъ съ своята побѣлѣла брадичка трѣбва да излизамъ съ Безобразова или Раймера — не дай боже! J'aime mieux avoir le fouet devant le monde, както казва мг Jourdain“.

Въ сѫщото време задлъжителния придворенъ животъ, натрапенъ на Пушкина, съединенъ съ испращания, посрѣщания, накити на жената, изисквалъ такива разноски, които никакъ не отговаряли на Пушкиновитѣ срѣдства: — той при всичкото си високо положение пакъ си останалъ сѫщия помѣщикъ отъ срѣдна рѫка и то помѣщикъ съ крайно разстроено със-

тояние. Всичкитѣ чифлици на домашнитѣ му тогава вече били съвършенно разорени. Ний споменахме по-горѣ, че управляющия, единъ честенъ нѣмецъ, испратенъ въ Болдино, съ ужасъ избѣгалъ отъ тамъ. Напразно Пушкинъ молилъ домашнитѣ си да се заселятъ за двѣ-три години въ Михайловско. Сергѣй Лвовичъ се ужасилъ и разярилъ предъ перспективата да се затвори въ затънтеното село. „Ний не можите си представи, — пише Пушкинъ до Осипова на 29 юний 1832 г., — колко ми тежи управлението на този чифликъ (Болдино). Нѣма никакво съмнѣние, че е необходимо да се спаси Болдино, поне за Олга и Лева, които очакватъ за въ бѫдѫще просибба или, най-малко, сиромашия. Но азъ и самъ не съмъ богатъ, азъ имамъ собствено семейство, което зависи отъ мене и което безъ мене ще бѫде доведено до крайность. Азъ вземахъ тоя имотъ, който, освѣнъ грижи и неприятности, нищо дуго не ми дава. Родителитѣ ми даже не знаятъ, че тѣ сѫ при прага на съсипването; ако можеха се рѣши да прекаратъ нѣколко години въ Михайловско, работитѣ можеха се поправи; но това нѣма да го бѫде никога“.

И ето че, като неизбѣжни спѫтници на разорението, се заловили залагания и презалагания на имотитѣ, постоянни грижи, дѣ и какъ да се намѣрятъ пари, пъкъ дълговетѣ растѣли не по дни, а по часове. Къмъ 20,000 кн. р., които Пушкинъ получилъ взаемообразно за издаването на Пугачева, се присъединилъ единъ новъ дългъ къмъ държавата: именно, на 16 ав-

густъ 1835 г. му били отпуснати взаемъ 30,000 кн. р. безъ лихва, съ условие, че общата сума на дълга, която порасвала така до 50,000, ще се изплаща, като се задържа заплатата му отъ 5,000 р. на година. Но слѣдъ това, предъ самата си смърть, Пушкинъ пакъ работилъ предъ финансофия министръ Канкринъ, дали не може за изплащание на този дългъ да приеме 200 души селени, които той притежавалъ лично въ Нижегородска губерния и които били заложени въ Московския Опекунски Съвѣтъ.

Това печално финансово положение не е могло да не се отразява и върху творчеството на поета. И тука ний виждаме едно много скръбно раздвоение: въ туй време, когато Пушкинъ повече отъ всѣкога ратувалъ за чистото и свободно искуство и викалъ надменно на презрѣната тълпа: „махайте се, какво общо има мирния поетъ съ васъ,“ — въ дѣйствителность неговата литературна дѣятелность всѣка година вземала все по спекулативенъ характеръ и цѣла се насочвала къмъ туй — какъ да искара повече пари. Разбира се, че не за „чисти звукове и молитви“ той се залавялъ за такива голѣми исторически трудове, като „История на Пугачевския бунтъ“ или „История на Петра Великий,“ — трудове, толкова несвойствени на неговия гений и затова крайно слаби, сухи въ които вий не виждате нито слѣда отъ туй, което сте привикнали да съединявате съ името на Пушкина. Това желание да искара колкото се може повече пари го подбуждало да се залови за нѣкое периодическо издание. Така напр.

отначало той мечтаелъ за вѣстникъ, но когато не му разрѣшили да издава вѣстникъ, презъ послѣднята година на своя животъ той предприелъ мѣсечно списание „Съвременникъ.“ Нагледъ списанието имало много добра цѣль: да противодѣйствува на лекомислено насмѣшливия, парадоксаленъ възгледъ върху нашата литература, който тогава господствувалъ въ петербургската журналистика, особно въ страницитѣ на „Библиотека за прочитъ;“ да повърне критиката пакъ въ ржцѣтѣ на единъ малъкъ отбранъ кржгъ отъ писатели, който вече се ползувалъ съ уважението и довѣрието на публиката; но презъ всички тия чисто литературни цѣли проглежда надѣждата да се поправи положението на Пушкина.

Въобще, много скрънбно впечатлѣние правѣлъ този гениаленъ човѣкъ, комуто се покланѣла цѣла Русия, изгубенъ въ блѣскавата тълпа отъ лъскави мундири, като единъ вискочка, който всѣка минута преглъща ако не незачитание, то нѣщо още по-лошо — снисходителность, ала продължава самъ съ тжга да се скита по балнитѣ салони или да поглежда нейдѣ задъ нѣкоя колона, какъ свѣтскитѣ франтове се увиватъ около жена му. Тя играе натруфена, весела и безгрижна, а неговото сърдце се кжса и не само отъ ревность, ами като си помисли, че всички наоколо му се веселятъ, щастливи, доволни, осигурени, не мислятъ за утрѣшния день, а той трѣбва утрѣ да ходи въ Опекунския Съвѣтъ да заложи послѣдния си имотъ или да се пазари съ литературнитѣ пе-

челници. Не е никакъ чудно, дѣто всичкитѣ му писма презъ послѣднитѣ двѣ-три години на неговия животъ, особно до жена му, постоянно носятъ характеръ на нѣкакви охкания, както може да се види отъ долнитѣ извлѣчения:

„Грижитѣ по имота ме каратъ да побѣснѣя, — пише той въ едно писмо: както се види, съ твоето позволение, азъ ще трѣбва да си дамъ отставката и съ въздишка да хвърля камерюнкерския мундиръ, който тъй приятно ласкаеше моето честолюбие и въ който, за жалость, не можахъ да се покурдисвамъ. Ти си млада, но ти вече си майка на семейство и азъ вѣрвамъ, че не ще ти бѫде мѫчно да испълнишъ своя дългъ на добра майка, както испълнявашъ дълга си на честна, добра жена. Зависимостьта и разстройството въ ступанството сѫ ужасно нѣщо за едно семейство и никакви успѣхи на пустославието не могатъ да възнаградятъ спокойствието и доволството. Ето ти една поука.“ „Милий ми ангеле! — пише той въ друго, — бѣхъ ти написалъ едно писмо отъ четире страници, но то излѣзе толкова горчиво и мрачно, щото азъ не ти го испратихъ, ами ти пиша друго. Азъ имамъ сигурно сплинъ. Тежко ми е да живѣя безъ тебе и да не смѣя даже да ти пиша всичко, каквото ми е на сърдцето. Ти казвашъ за Болдино. Хубаво е да се завремъ тамъ, но е мѫчно. Ще поговоримъ по това. Жено, не се сърди и не тълкувай злѣ моитѣ оплаквания. Никога азъ не съмъ мислилъ да те укорявамъ, че зависишъ отъ мене. Азъ трѣбваше да се оженя за тебе,

защото безъ тебе цѣлия ми животъ щѣше да бѫде нещастенъ; но азъ не трѣбваше да вземамъ служба и — което е още по-лошо — да се оплета съ парични задължения. Зависимостьта отъ семейния животъ прави човѣка по-нравственъ. Зависимостьта, която си налагаме отъ честолюбие или отъ нужда, ни унижава. Сега тѣ гледатъ на мене като на единъ робъ, съ когото могатъ да правятъ, каквото си искатъ. Преслѣдването е по-леко отъ презрѣнието. Азъ, като Ломоносова, не искамъ да бѫда по-долу отъ единъ лала при господа бога. Но ти не си въ нищо крива, а съмъ кривъ азъ за своето добродушие, съ което съмъ препълненъ до глупость, въпреки житейскитѣ опити."

..."Азъ съмъ страшно виноватъ предъ тебе въ парично отношение. Имахъ пари — изгубихъ ги на карти. Но що да сторя? Бѣхъ толкова злъченъ, щото трѣбваше да се развлѣка съ нѣщо. Все оня е кривъ; но богъ съ него; да бѣ ме пусналъ".

..."Тия дни азъ насмалко щѣхъ да си навлѣка бѣда: едвамъ се не скарахъ съ оногова — оплашихъ се и ми стана жално. Съ тоя ще се скарамъ — другия го мразя. Но не мога дълго време да му се сърдя; макаръ той и да нѣма право..."

..."Конкринъ се шегува, а менѣ не ми се щатъ шеги. Г. ми обѣща да издавамъ вѣстникъ, а оня ми забрани, — кара ме да живѣя въ Петербургъ и не ми дава, какъ да живѣя съ труда си. Азъ губя време и душевни сили,

хвърлямъ на вѣтъра спечеленитѣ съ трудъ пари и не виждамъ нищо за въ бѫдѫще. Баща ми распилява имота безъ удоволствие, както и безъ смѣтка; твоитѣ губятъ пая си отъ глупостьта и безгрижностьта на покойния Аф. Ник. Богъ знае, какво ще излѣзе отъ това"...

..."Какъ се расправи съ хазяина? Какво правятъ дѣцата? Колко тежко! Виждамъ, че непременно трѣбва да имамъ 80,000 доходъ. И ще ги имамъ. Не напразно се заловихъ за журнална спекулация, а това е сѫщо като златарството, което майката на Безобразова искаше да откупи: да очиствамъ руската литература, да чистя... и да завися отъ полицията. Вижъ, че... Дяволъ да ги вземе! Кръвьта ми става на злъчка..."

При всички тия неприятности прибавѣте бескрайнптѣ полицейски и цензурни закачки. Работата е тая, че нито сближаванието му съ двора, нито всички исказвани на Пушкина височайши милости не го избавяли отъ строгия полицейски надзоръ. Както и по-рано, за всичкитѣ си занятиия и за най-малката си крачка той трѣбвало да измолва предварително разрѣшение, пакъ се четѣла неговата кореспонденция и графъ Бенкендорфъ му правѣлъ мъмрания. Ту го закачали, за дѣто той се ограничава само съ общата цензура, когато е подчиненъ на височаиша цензура; ту напротивъ, искали, щото удобрѣнитѣ отъ самия царь свои съчинения той пакъ да представя на общата цензура. Поемата му „Мѣдний конникъ" не била допусната да се печати и той не я видѣлъ

напечатана презъ живота си. Благодарение на графъ Бенкендорфа, отъ когото напълно зависѣло, какви пиеси да се допуснатъ на сцената, Пушкинъ не можалъ да види нито една негова пиеса да се играе. Нему много му се искало, щото А. М. Каратигина съ мжжа си да представи сцината при фонтана на Дмитрия съ Марина, но въпреки многобройнитѣ лични молби на Каратигини графъ Бенкендорфъ не се съгласилъ. Слѣдъ това Пушкинъ подарилъ на Каратигина за бенефисъ „Скжперникътъ рицаръ", — но и тази пиеса не се изиграла презъ живота на автора по нѣкакви-си цензурни недоразумѣния.

Но цензурнитѣ закачки и неприятности се увеличили още повече, когато въ 1833 г. станалъ министръ на народното просвѣщение графъ Уваровъ, който се отнасялъ къмъ Пушкина много враждебно. Неговитѣ распореждания искарвали Пушкина отъ кожата му. Чашата на търпѣнието прелѣла, когато веднажъ на една вечеринка у Карамзина Уваровъ дошълъ при него и по поводъ на пръснатата тогава епиграма „Въ академията на наукитѣ" отъ високо и внушително почналъ да го мъмри, че той хабѣлъ своя талантъ, като осмивалъ съ такива епиграми почтеннитѣ и заслужили хора. — „Какво право имате да ми правите мъмрание, когато не смѣете да твърдите, че тия стихове сж мои?" — възразилъ Пушкинъ, вънъ отъ себе си. — „Но всички казвать, че сж ваши!" — „Нека си приказвать! Пъкъ азъ ето какво ще ви кажа: азъ ще напиша противъ васъ стихове и ще ги напечатамъ съ своя подписъ".

И ето че когато Уваровъ се разболѣлъ, а неговия наслѣдникъ, като предполагалъ, че министрътъ скоро ще умре, се погрижилъ по-отрано да му се запечата имуществото и се засрамилъ предъ цѣлата столица слѣдъ неговото оздравяние — Пушкинъ написалъ по тази скандална история стихотворение подъ заглавие „Оздравянието на Лукула“ (отъ латински). Нито едно петербургско списание не се рѣшило да напечата това стихотворение. Тогава Пушкинъ го испратилъ въ Москва, и тамъ одата била напечатана въ II септемврийска книжка на „Московски наблюдатель“ презъ 1835 г. Тази ода произвела силна сенсация въ придворнитѣ кржгове и докарала много неприятности на Пушкина, като почнешъ отъ оскърбителната преписка съ князъ Репнинъ, който се отзовавалъ въ салона на Уварова лошо за Пушкина, като човѣкъ, и свършишъ съ неудоволствието на самия царь. Пушкинъ билъ завчасъ повиканъ при графъ Бенкендорфа. Ето какъ той самъ расправялъ тази си визита при шефа на жандармитѣ:

„Влизамъ. Графътъ съ сериозно, даже строго изражение, впрочемъ — учтиво отговаря на моя поклонъ, поканва ме да сѣдна до масата vis-à-vis. Списанието, разгърнато на моето стихотворение, лѣжеше отпредѣ му и той завчасъ ми го показа и рѣче: — „Александръ Сергѣевичъ! Длъженъ съмъ да ви съобща нѣщо неприятно и деликатно по поводъ на това ваше стихотворение. Макаръ вий да сте го нарѣкли Лукула и преводъ отъ латински, но съ-

гласѣте се, че ний, както и цѣлото руско общество въ ваше време, сме до толкова просвѣтени, щото знаемъ да четемъ между редоветѣ и да разбираме истинския смисълъ, цѣльта и намѣрението ви!“ — „Напълно съмъ съгласенъ и се радвамъ за развитието на обществото“... — „Но позволѣте ми да забѣлѣжа (строго ме прекѫсна той), че подобно произведение е недостойно за вашия талантъ, толкова повече, че осмѣената личность е важна особа въ служебната ерархия“... — Тука азъ го прекѫснахъ: — „Но позволѣте ми да се науча, коя е тази жалка особа, която вий сте познали въ моята сатира?“ — „Не азъ съмъ позналъ, ами Уваровъ самъ се позналъ, оплака ми се и моли да доложа на господаря всичко — и даже това, какъ вий въ кѫщата на Карамзина сте му казали, че ще напишите едно стихотворение противъ него и нѣма да се отрѣчете, т. е. ще се подпишите отдолу!“ — „Казахъ и сега не се отричамъ... само че именно това стихотворение съвсѣмъ не е написано противъ него“. — Тогава противъ кого? — „Противъ Васъ!“ — Бенкендорфъ, смаенъ отъ този неочакванъ обратъ, се дръпна и креслото се отмѣсти отъ масата, изблѣщи си очитѣ върху ми и извика: „Какъ? противъ мене ли?“ Азъ пъкъ отрано се въсхищавахъ отъ развръзката, скочихъ отъ мѣстото си, пристѫпвахъ четире крачки предъ стола или предъ носа му, три пѫти се обръщахъ къмъ него и повтаряхъ: „Противъ васъ, противъ васъ, противъ васъ!“ Тука Александръ Христофоровичъ въ всичкото величие на вла-

стъта като гръмовержецъ стана отъ креслото, грабна списанието, приближи се до мене и като буташе съ растреперана отъ злоба ржка извѣстни мѣста отъ стихотворението, каза: — Но„ послушайте, съчинителю! На какво прилича това! Нѣкой си нехранимайко наслѣдникъ... (чете): „Сега вече нѣма да наглеждамъ дѣчицата на велможитѣ“... Е, това е нищо... (продължава да чете): „Сега за мене честностьта е вѣтъръ, нѣма да мамя жена си!“ — Е, и това е нищо, вѣтъръ... но ето, ето ужасното, непозволителното мѣсто (чете): „И вече нѣма да крамъ казйоннитѣ дърва!“ — „А? какво ще кажите на това?“ — „Ще кажа само, че въ тази дебелащина вий не познавате себе си!“ — „Че нима азъ съмъ кралъ казйонни дърва!“ — „Значи, Уваровъ е кралъ, като е взелъ тази улика на себе си!“ — Бенкендорфъ разбра силогоизма, усмихна се сърдито и измънка: „Хмъ! да! самичъкъ съмъ си кривъ!“ — „Така и доложете на господаря. А сега имамъ честь да се поклоня на ваше сиятелство“.

Най-сетнѣ, къмъ всичко това се присъединили и чисто литературни неприятности. „Съвременникъ“ не се распространявалъ. Въобще, Пушкинъ забѣлѣзалъ, че въ литературнитѣ кржгове сж охладнѣли къмъ него. Тукъ-тамѣ въ журналната критика почнали да исказватъ страхъ, че той се е исписалъ, и при нервната си раздразнителность Пушкинъ вземалъ присърдце всички тия отзиви и искачалъ отъ кожата си. И ето че преди смъртьта му въ него все повече се развива отвръщение къмъ живота.

„Азъ съмъ замаенъ, — писалъ той малко време преди смъртьта си, и се намирамъ въ най-силно раздразнение. Вѣрвайте ми, че животътъ колкото той и да е една приятна привичка, а все пакъ съдържа една горчевина, която го направя най-подирѣ отвратителенъ. Свѣтътъ е една мръсна кална локва.“

По този начинъ, като че ли всички обстоятелства водѣли поета къмъ нѣкаква катастрофа, особно като не се забравя, каква буйна и увлѣкателна е била неговата природа. Въ висшето общество се образувала противъ Пушкина една цѣла коалиция, начело съ гр. Уваровъ и Бенкендорфъ; тѣ само чакали случай така или иначе да го погубятъ и този случай скоро се явилъ: достатъчно било наистина май лекомисленото, но съвършенно невинно кокетничение съ Пушкиновата жена на блѣстящия тогава въ висшето общество хубавъ, искусенъ, примамливъ кавалергардъ, баронъ Жоржъ Гекернъ Дантесъ, французски подданникъ, лежитимистъ, който се ползувалъ съ особеното покровителство на императора Николая, — и ето че пуснали по този поводъ една гнуснава клюка, която опозорявала честьта на Пушкина. Въ сѫщото време Пушкинъ почналъ да получава цѣлъ редъ отъ отвратителни анонимни писма, пълни съ най-оскърбителни закачки и подигравки. Резултатъ отъ тази адска интрига е било скарването на Пушкина съ Дантеса, което раздѣлило цѣлото висше общество на два лагера. Това скарване не било потушено и отъ женитбата на Дантеса за Пушкиновата

балдъза, Катерина Николаевна Гончарова. Напротивъ, распалвано все повече и повече отъ недоброжелателитѣ на Пушкина, това скарване най-подирѣ дошло до дуелъ на 27 януарий 1837 г. задъ Черната рѣка, близо до Комендантската дача, въ 5 часа презъ дена. Споредъ думитѣ на Пушкиновия секундантъ, лицейския му другарь Данзасъ, графъ Бенкендорфъ знаелъ за този дуелъ и, понеже билъ длъженъ да го забрани, той испратилъ стражари, но не при Черна рѣка, ами въ Екатерингофъ, ужъ по погрѣшка. Пушкинъ билъ смъртно раненъ въ горнята часть на бедрото, куршумътъ продупчилъ кокала и влѣзълъ въ корема. Два дни той се борилъ съ смъртьта, въ ужасни мжчения, и най-сетнѣ на 29 януарий починалъ.

Въ туй време извѣстието за нещастния дуелъ и безнадѣжното състояние на Пушкина бързо се разнесло изъ града. Рано сутриньта, когато Пушкинъ билъ още живъ, вратитѣ на неговата квартира на Мойка при Пѣвческия мостъ били до толкова отрупани отъ публика, щото Данзасъ трѣбвало да се обърне до преображенския полкъ съ молба да се поставятъ при врититѣ двама часови, за да пазятъ реда: гжста маса отъ надошли хора заграждала на голѣмо разстояние всичкото пространство предъ квартирата на Пушкина и не можело да си пробие човѣкъ пжть до вратитѣ. Цѣль день тълпа и екипажи заобикаляли кжщата; хващали файтонджии, просто като имъ казвали: „при Пушкина.“ — и файтонджиитѣ карали на-

право тамъ. Всички слоеве отъ петербургското население, даже неграматни хора, считали за свой дългъ да се поклонятъ предъ тѣлото на поета. Това приличало на изведнажъ събудено обществено мнѣние. Университетската и литературна младежь рѣшила да носи на ржцѣ ковчега до черквата. Стихотворението на младия поетъ Лермонтова по поводъ на Пушкиновата смърть се преписвало въ десетини хиляди екземпляри, препрочитало се и се изучвало наустъ отъ всички. Породили се страхувания и тѣлото на поета било пренесено вечерно време отъ квартирата му до Конюшенната черква; при опѣлото на 1 февруарий присжтствували само поканенитѣ съ билети. Слѣдъ опѣлото ковчегътъ билъ затворенъ въ зимника на черквата, дѣто стоялъ до 3 февруарий, а този день късно презъ нощьта билъ испратенъ въ Светогорско-Успѣнския мънастиръ, придруженъ отъ стражари и отъ А. И. Тургенева, комуто било възложено да погрѣби праха на поета. Той билъ погрѣбенъ до майка си, въ сжщия гробъ, който Пушкинъ си приготвилъ една година предъ смъртьта си. Тамъ сега се издига единъ надгробенъ паметникъ отъ бѣлъ мраморъ съ надписъ: „Александръ Сергѣевичъ Пушкинъ“ въ лавровъ вѣнецъ.

Пушкинъ не оставилъ слѣдъ смъртьта си никакви богатства, а само дългъ отъ 50000 рубли. Но освѣнъ дѣто за погрѣбението му били отпуснати 10000 кн. р., слѣдъ смътьта му цѣлия неговъ казионенъ дългъ билъ опростенъ на наслѣдницитѣ му и били отпуснати 50000 кн.р.

за напечатвание на неговитѣ съчинения; сумата, която се събере отъ тѣхната продажба, била опредѣлена да се състави отдѣленъ капиталъ за дѣцата на покойния. Пакъ тогава двамата му сина били зачислени въ пажеския корпусъ и както тѣмъ, така и за вдовицата на поета, били отпуснати пенсии.

На 5 юний 1880 г. Москва празнуваше откриванието паметника (на единъ отъ най-хубавитѣ си булвари — Тверския), на гениалния и безсмъртенъ поетъ, съ когото достойно може да се гордѣе всѣка една страна. И това всенародно литературно тържество, което събра предъ нозѣтѣ на поета цѣлата руска интелигенция, испълва една отъ най-добритѣ страници на руската история.

АНТИКВАРИЈА
ЦЕНА _____ ДИН.
бр. ____/____ 19__ г.
Београд

Stanford University Libraries
3 6105 124 448 080

PG
33
S5
18

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.